

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
Ústav speciálněpedagogických studií

Bakalářská práce

Jana Černá

**PRŮZKUM PODMÍNEK VZDĚLÁVÁNÍ NADANÝCH ŽÁKŮ VE
ZLÍNSKÉM KRAJI**

Olomouc 2019

Vedoucí práce: Mgr. Petra Jurkovičová, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci zpracovala samostatně a použila jen prameny uvedené v seznamu literatury.

V Otrokovicích, dne 14. 4. 2019

.....

Vlastnoruční podpis

Anotace

Jméno a příjmení:	Jana Černá
Katedra:	Ústav speciálněpedagogických studií
Vedoucí práce:	Mgr. Petra Jurkovičová, Ph.D.
Rok obhajoby:	2019

Název práce:	Průzkum podpory vzdělávání nadaných žáků ve Zlínském kraji
Název v angličtině:	Survey of support for education of gifted pupils in the Zlín Region.
Anotace práce:	Bakalářská práce je zaměřena na to, jakými metodami, formami a způsoby dochází ke vzdělávání nadaných žáků na základních školách. Teoretická část popisuje definice a modely nadání, rozpoznání nadání a vzdělávání nadaných žáků. Praktická část je výsledkem strukturovaných rozhovorů s učiteli základních škol, kteří nadané žáky vzdělávají. Popisuje, jak učitelé s dětmi pracují, v čem vidí výhody a v čem nevýhody.
Klíčová slova:	Talent, nadání, nadání, druhy a modely nadání, vzdělávání nadaných.
Anotace v angličtině:	The bachelor thesis is focused on the methods, forms and ways of education of gifted pupils in primary schools. The theoretical part describes definitions and models of talent, recognition of talent and education of gifted pupils. The practical part is the result of structured interviews with primary school teachers who educate gifted

	pupils. It describes how teachers work with children, where they see the benefits and the disadvantages.
Klíčová slova v angličtině:	Talent, talents, talents, types and models of talent, gifted education.
Přílohy vázané v práci:	Příloha č. 1: Otázky strukturovaného rozhovoru. Příloha č. 2: Přepisy rozhovorů s pedagogy.
Rozsah práce:	54
Jazyk práce:	Český jazyk

Chtěla bych poděkovat vedoucí mé bakalářské práce paní Mgr. Petře Jurkovičové, Ph.D. za odborné vedení, cenné rady, čas a neskutečnou ochotu a vstřícnost, kterou mi věnovala při zpracování zvoleného tématu.

Dále bych chtěla poděkovat všem učitelům, kteří mi pomohli s realizací výzkumu a díky nimž mohla moje práce vzniknout.

Nakonec musím poděkovat i mému muži, který se mnou trpělivě přečkal roky mého studia.

OBSAH

Úvod	8
I. TEORETICKÁ ČÁST	10
1. Historické kořeny	10
1.1 Patologická linie.....	10
1.2 Biologická linie	11
1.3 Psychoanalytická linie.....	12
1.4 Enviromentální linie.....	13
1.5 Zájem o nadané děti ve 20. stol.....	15
2. Vymezení pojmů talent, nadání	16
2.1 Talent	16
2.2 Nadání	18
2.3 Modely nadání.....	19
2.3.1 Jednodimenzionální přístup	19
2.3.2 Multidimenzionální přístup.....	20
2.4 Druhy a stupně nadání.....	25
3. Nadaný žák	28
3.1 Charakteristika nadaných dětí.....	28
3.2 Typy nadaných	30
3.3 Mýty a předsudky o nadaných	32
3.4 Bystré versus mimořádně nadané dítě	35
4. Legislativa	37
4.1 Vyhláška č. 27/2016 Sb.	37
4.2 Individuální vzdělávací plán	38
4.3 Přestup do vyššího ročníku	38
4.4 Rozšíření učiva nad rámec osnov.....	40

5. Základní principy práce s nadanými	41
II. PRAKTICKÁ ČÁST	43
6. Volba výzkumné metody	43
6.1 Charakteristika výzkumu	43
6.2 Cíl výzkumu	43
6.3 Metody sběru dat.....	43
6.4 Výzkumný vzorek	43
6.5 Vyhodnocení výzkumu	44
Závěr	54
Použité zdroje	56
Přílohy	58

ÚVOD

Téma mé bakalářské práce jsem si vybrala na základě toho, že mám sama nadaného syna, vzdělaného podle individuálního vzdělávacího plánu a zajímalo by mne, jaké jsou podmínky vzdělávání nadaných žáků na jiných školách. Proto, když jsem si měla později zvolit, jaké bude téma mé práce, měla jsem vybráno.

Cílem mé bakalářské práce je zjistit, jak probíhá podpora vzdělávání na základních školách a víceletých gymnáziích ve Zlínském kraji. Zároveň bych chtěla zjistit, jak se s problematikou nadaných žáků vyrovnávají učitelé, jež mají takového žáka ve třídě.

V současnosti je na základních školách výuka nadaných stále častěji probíraným pojmem. Jen si nejsem jistá, kolik informací ohledně vzdělávání nadaných, se samotným pedagogům dostává.

Z vlastní zkušenosti vím, že učitelé jsou v dnešní době stále více zahrnováni vypisováním formulářů a sepisováním různých zpráv, kdy si potom připadají spíše jako úředníci, než jako pedagogové. A proto by mne taky zajímalo, kolik učitelů se na práci s nadaným žákem připravuje chutí, neboť i podpora nadaného žáka vyžaduje svědomitou přípravu, která vybočuje z osnov a podléhá dalšímu vypisování různých dokumentů.

V teoretické části jsem se zaměřila na historické linie, dále pak na to, co znamenají pojmy, jako jsou talent a nadání. Ve své práci se zaměřuji na charakteristiky a projevy nadaných žáků. Především na kognitivní, osobnostní a sociální přístupy. Jsou velké rozdíly mezi žáky, kteří byli obdařeni nadáním. Nadání může být různého charakteru, jako například matematické nadání, jazykové nadání, nebo přírodovědné nadání. Dále pak uvádím mýty a předsudky, které panují o nadaných dětech. A to už jak z pohledu samotných rodičů, nebo z pohledu učitele nadaného žáka. V další kapitole popisuji rozdíl mezi bystrým a mimořádně nadaným dítětem.

V neposlední řadě jsem v teoretické části práce uvedla, která legislativa upravuje vzdělávání nadaných a mimořádně nadaných žáků. S tím souvisí úprava vzdělávacího plánu nadaného žáka, proto se ve školách sepisují těmto žákům individuální vzdělávací plány. Kromě toho taky zmiňuji jiné možnosti vzdělávání, jako je přestup do vyššího ročníku, nebo vzdělávání ve třídách pro žáky nadané. Taky se zde zaměřuji na základní principy práce s rozumově nadanými žáky, jako je komunikace, naslouchání, dobrovolnost, prostor pro realizaci a prezentaci dítěte,

a taky na společnost stejně nadaných dětí. V závěru teoretické části se věnuji tomu, jak se cítí nadané dítě v procesu vzdělávání, jak je schopno se adaptovat na vzniklou situaci, jak se cítí mezi spolužáky, pokud je vzděláváno v běžné škole podle individuálního vzdělávacího plánu. Jak je schopno navazovat vztahy s vrstevníky. Jak vnímá to, že je zkrátka jiné, než děti stejného věku.

Část praktická obsahuje popis mého výzkumu. Snažím se získat informace o tom, jaké podmínky poskytují nadaným žákům základní školy a víceletá gymnázia ve Zlínském kraji. Jestli jim školy vytvářejí vhodné podmínky pro jejich rozvoj. K tomuto účelu jsem zvolila dotazníkové šetření, které zjišťují přístupy, názory a zkušenosti pedagogů základních škol a víceletých gymnázií ve Zlínském kraji. Zjištěné výsledky z výzkumu v praktické části prezentuji a své předpoklady ve shrnutí ověřuji.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. Historické kořeny

Stejně jako dnes, tak i v minulosti se člověk setkával s tělesnými, psychickými a sociálními rozdíly mezi lidmi, a všiml si těchto rozdílů při konání stejné činnosti rozdílnými lidmi. Někteří jedinci byli schopni vykonávat určitý druh činnosti efektivněji a rychleji. Tyto mimořádné výsledky byly zpočátku považovány za „dar boží“.

Jak se dále společnost vyvíjela, nezůstaly tato mimořádné výsledky bez povšimnutí. Staly se předmětem zkoumání a bádání filozofů, lékařů, pedagogů a dalších odborníků. Začal se užívat pojem „nadání“. Nadání a talent byly tématem častých diskusí a spekulací mnohých odborníků.

1.1 Patologická linie

Patologická linie patří k nejstarším, je to linie úvah, která sahá hluboko do historie. V minulosti řada myslitelů přemýšlela o tom, že existuje vztah mezi genialitou a psychickou nebo somatickou chorobností. Ti, kdo se pokusili o objasnění termínu „nadání“, byli už Řekové. Například Platón patřil mezi ty, jenž spojovali genialitu a duševní poruchu dohromady. (Hříbková, 2009)

Italský psychiatr C. Lombroso se stal autorem patologické teorie geniality a začal šířit své myšlenky o vztahu mezi genialitou a duševní chorobou. Vycházel z názoru o existenci proporcí mezi duševním a fyzickým onemocněním. Jeho závěrem bylo, že genialita vznikne na základě degenerace a je podmíněna patologickým procesem. Zcela vylučuje možnost existence zdravého génia. (Hříbková, 2009)

Další, kdo se zabýval propojením mezi genialitou a tělesnou konstitucí, byl E. Kretschmer. Zabýval se tělesnou konstitucí u osob z oblastí vědy, umění a politického života. Ty potom podle jejich tělesné konstituce dělí na pyknyky a leptosomy. U těchto skupin se zaměřil na to,

zda se u nich projevuje duševní porucha nebo jiná predispozice v tomto směru. K novým poznatkům, které by změnily nebo obohatily jeho teorii, nedospěl. Zjistil však, že mezi lékaři a přírodovědci je značná převaha pykniků (68%) a mezi filozofy a právníky je převaha leptosomů (59%). (Hříbková, 2009)

1.2 Biologická linie

V dobách starověku a středověku považovali myslitelé nadprůměrnou tvorbu jedinců za jejich neobyčejné duševní schopnosti. 19. století se stalo významným, neboť se rozvíjely přírodní vědy, biologie a lékařství. Vysoké duševní schopnosti byly spojovány s biologickými faktory. Objevovaly se názory na nadání, které byly založeny na tom, že nadání, talent nebo genialita jsou výhradně biologické schopnosti. Soustředění padlo na dospělé jedince a pro označení duševních velikánů a tvůrců mimořádných hodnot se používal termín génius. Pokud šlo o dítě s nadprůměrnými schopnostmi, bylo označováno jako „zázračné dítě“. V 19. století se začal hojně užívat pojem génia. (Hříbková, 2009)

Pro 19. století je v problematice nadání typické, že:

- zájem je soustředěn především na dospělé geniální jedince
- tyto jedinci jsou idealizováni a zbožňováni, což vedlo ke vzniku romantického kultu géníů
- příčiny mimořádné tvorby jsou spatřovány v biologických faktorech
- preferován je pojem génius před pojmy nadání a talent (Hříbková, 2009, s. 19)

F. Galton je považován za zakladatele novodobé biologické koncepce geniality a nadání. Ve svém díle rozvinul otázku podílu dědičnosti a prostředí, podílejících se na vzniku individuálních rozdílů mezi lidmi. Tvrdil, že duševní schopnosti a fyzické vlastnosti jsou zděděné. Pojem génius je postupně nahrazen pojmem nadání, které se pojí s inteligencí a dá se měřit. (Hříbková, 2009)

Ve 20. století jsou myšlenky biologické koncepce nadání zpracovány v dílech W. Hartnacka (1930) a R. J. Herrnsteina (1974).

Po druhé světové válce došlo k intenzivnímu výzkumu inteligence jako podstaty nadání. A. R. Jensen se zajímal mimo jiné i o intelektovou úroveň černošského a bělošského obyvatelstva

USA a rozdíly v IQ, které zjistil, vysvětloval odlišným genetickým základem. Upozorňoval na to, že rozdíly v inteligenci jednotlivců mohou být zřejmější, pokud se zaměříme na rychlost přenosu informací v nervech. (Hříbková, 2009)

"Pracovní definice inteligence pak spočívá v tom, že jde o faktor g neurčitě velkého a rozmanitého souboru duševních testů ... Musíme se domnívat, že g je v "reálném životě" nesmírně důležitou skutečností, že g představuje největší složku úplného rozptylu ve všech standardních testech inteligence nebo IQ a stejná g je zdaleka největší složkou rozptylu ve studijním úspěchu." (Jensen, 1979, str. 249-250)

H. J. Eysenck byl zastáncem názoru o významu dědičnosti a biologických faktorů ve vývoji inteligence jako jádru nadání. Oproti Jensenovi tvrdil, že je lepší se zaměřit místo na rychlost přenosu informace, na význam přesnosti tohoto přenosu. Postavil se na stranu Jensena v tvrzení, že IQ není možno významně zvýšit dobře míněnými sociálními programy, protože je široce geneticky determinováno. (Hříbková, 2009) Uvádí, že asi 80% inteligence je vrozeno a 20% je možno ovlivnit prostředím.

Pohled na člověka jako na biologickou bytost umožnil využití biologie a výsledků jejich zkoumání k objasnění a pochopení člověka. Jen samotná biologie ale nemůže vysvětlit fenomén nadání. V posledních letech se objevila snaha založit obor psychobiologii, který by měl vést k syntéze biologie a psychologie. Michel Mooreová (Hříbková, 2009) zdůrazňuje, že ač došlo k rozvoji neurověd, genetiky a dalších biologických disciplín, výsledky biologických disciplín přispívají hlavně k popisu nadání.

Musíme zdůraznit, že pro biologické výzkumy v této oblasti je charakteristický korelační přístup. Ten zjišťuje, zda je vztah mezi nadprůměrným IQ a vybraným biologickým korelátem. Závěry z těchto výzkumů je možno interpretovat velmi opatrně. (Hříbková, 2009)

1.3 Psychoanalytická linie

Je to linie, která zdůrazňuje důležitost motivačních činitelů k vysvětlení mimořádných výkonů. Autoři už se nezabývali nadáním ve smyslu vrozených dispozic, ale kladli si otázku, jak a proč se u některých jedinců setkáme s nadprůměrně tvořivou produkcí a aktivitou. K objasnění této produkce se u zakladatelů psychoanalytického hnutí používá obranných

mechanismů sublimace a kompenzace (Freud, 1991; Adler, 1977). Sublimaci S. Freud popisuje jako zvláštní případ přimknutí sexuálních tendencí k jiným tendencím nesexuálním. Pojem kompenzace se pak vztahuje ke zvýšenému úsilí, které vyústí v tvořivou činnost. Ta vzniká tak, že si uvědomíme vrozené či získané somatické nebo psychické nedostatky. A. Adler zdůrazňuje, že tvořivost a mimořádnou produkci motivuje vědomá myšlenka a chápe ji jako důsledek zvládnutí vlastního deficitu, který se může vztahovat k oblasti fyzické i psychické: „... být člověkem znamená mít pocit méněcennosti, který naléhá na to, aby byl překonán. Možnosti tohoto překonání jsou tisíce.“ (Adler, 1995, s. 33). Později jsme se mohli u psychoanalytiků setkat s názorem, že tvořivost se může rozvíjet vlivem výchovy dítěte a rozvojem volných vlastností.

1.4 Enviromentální linie

Myšlenky o proměnlivosti a závislosti schopností a nadání jedince na vnějších podmínkách a přesvědčení, že rozvoj schopností a nadání konstituuje sociokulturní prostředí, jsou hlouběji rozvedené v environmentální linii úvah o tomto fenoménu (Hříbková, 2009). Do této linie úvah patří názory filozofů, pedagogů, sociologů a psychologů.

S prvními pedagogickými názory o rozvoji schopností a osobnosti jedince se setkáváme v dílech filozofů starověku. Zakládaly se taky školy na podporu vědění v různých oborech, například v matematice, rétorice, přírodních vědách. Mezi hlavní myslitele starověku patří Aristoteles, Platón a Isokrates. Dle Aristotela by měla být výuka uskutečňována pro všechny. Zastával vyváženost a byl proti jednostrannosti a nevyužití schopností žáků. Díky tomu, že byl zastáncem individuálního přístupu k žákům, se stal pro další autory významným filozofem. Ti pak navazovali na jeho myšlenku a dále rozvíjeli pedagogiku nadaných. (Hříbková, 2009)

Platón v díle *Ústava* uvádí, že je potřeba vychovávat střední vrstvu společnosti – tzv. strážce. Rovněž v něm uvažuje o vhodných vlastnostech strážců pro tuto službu (Platón, 1996). Hlavními obory jsou filozofie, múzická a gymnastická výchova, které jsou dnes identifikovány jako základní druhy nadání (pro vědu, umění a sport). Platón byl přesvědčen, že se při výuce nemá cíleně na žáky tlačit, protože žáci s prostředním talentem potom nepostupují tolik vpřed a taky byl přesvědčen, že více než vnější, převládá u nadaných vnitřní motivace. (Hříbková, 2009)

Isokrates jako jeden z prvních zaváděl ve své škole cvičení, v nichž se měly schopnosti žáků projevit. Např. říká: „Ti, kteří mají přirozené vlohy méně bohaté, ... mohou ... výchovou dosáhnout pokroku ... v mnoha ohledech. Žák, kromě nutných vrozených kvalit, musí znát postupy řečnického projevu a cvičit se v jejich užití, učitel musí být schopen vyložit tyto postupy ..., a konečně musí být sám příkladem.“ (In Cipro, 2002, s. 33-34). Isokrates na své žáky aplikoval praktická cvičení, výchovu příkladem, respektoval jejich osobnost a vlastnosti. (Hříbková, 2009)

Na těchto názorech starověkých myslitelů stavěli v novověku své myšlenky další autoři. V období středověku je úsilí o vzdělávání a rozvoj nadání přerušeno scholastikou. Až v období renesance a humanismu se ožívuje zájem o člověka a jeho rozvoj. Dbá se více na uspořádání prostředí, které na člověka působí. V díle J. A. Komenského se projevil zájem o vyučování a vzdělávání. Komenský se domníval, že nadání není jen vrozené, a že se může v určité míře projevit u každého člověka jinak a toto nadání že se pak dá taky rozvíjet (Komenský, 1948). Jiní autoři dále zkoumali, jak uspořádat společnost, aby podporovala rozvoj schopností každého člověka a jak může její uspořádání ovlivnit rozvoj nadání. Například Ch. Fourier (1833) se zaměřuje na schopnosti jedince, velký důraz klade na význam pracovní výchovy, která může odhalit schopnosti dětí. Cílem výchovy je rozvíjení praktických, intelektových i tělesných schopností. Byl přesvědčen o tom, že již hra v raném věku dítě plnohodnotně rozvíjí. Podobný názor sdílel Campanella (1639), rovněž příkládá velký význam rozvoji jedince a přiklání se k tomu, že by měla být dětem poskytována možnost pracovních činností, prostřednictvím nichž dojde k odhalení jejich talentu a nadání. (Hříbková, 2009)

K myšlence, že sociální prostředí má velký vliv na rozvoj jedince, se obraceli taky psychologové jako J. B. Watson, A. Adler a C. G. Jung. Jung byl zastáncem vyváženého vzdělávání, které by mělo probíhat v normální škole a třídě s ostatními dětmi, místo toho, aby bylo vzděláváno ve zvláštní třídě a zdůrazňovala se tak jeho výjimečnost. A to hlavně proto, že nadání může být jen jednostranné a jedinec může být jinak nezralý v jiných oblastech. (Hříbková, 2009)

1.5 Zájem o nadané děti ve 20. století

Na přelomu 19. a 20. století se mnozí autoři zabývali myšlenkou, proč se zájem přesunul od dospělých jedinců na děti. V odpovědích na tuto otázku se často rozcházeli. Někteří autoři, např. G. F. Michel a C. L. Moorová si to spojují s učením CH. Darwina. Znamenalo to, že bylo potřeba uznat evoluční kontinuitu mezi člověkem a ostatními živočichy. Znamenalo to, že v případě problematiky nadaných se hlavním objektem zájmu stalo nadané dítě, nikoliv dospělý geniální jedinec, jak tomu bylo dřív. (Hříbková, 2009)

Podle autorů G. F. Michel a C. L. Mooreové (1999) se zájem o vzdělávání a rozvoj přesunul postupně z dospělých na děti proto, že byl na vzdělávání vyvíjen takový tlak, aby později děti nabyté vědomosti a získané dovednosti mohly uplatnit na trhu práce. Ve škole se přesunula pozornost na děti, které podávaly mimořádné výkony. (Hříbková, 2009)

R. J. Sternberg se zaměřuje více na oblast školství a uvádí, že americké školství bylo a je ovlivňováno třemi tradicemi. Tyto tradice byly ovlivněny odlišným pojetím demokracie u autorů, podle kterých jsou tyto tradice pojmenovány. Jedná se o hamiltonovskou (podle A. Hamiltona), jacksonovskou (podle A. Jacksona) a jeffersonovskou (podle T. Jeffersona) tradici. Díky těmto tradicím se zvýšil zájem o nadané. (Hříbková, 2009)

Hamilton zastával názor, že jedinci s vysokým IQ mají převzít odpovědnost za jedince, kteří vysoké IQ nemají a potřebují tak paternalistickou nadvládu, aby byl jejich život spokojený. Hamiltonská tradice je synonymem pro dnešní testování na amerických školách. (Hříbková, 2009, s. 35).

Jacksonovská tradice je charakteristická tím, že byla přesvědčena o rovnosti lidí. V oblasti školství se tak začala prosazovat tzv. „totální inkluze“. (Hříbková, 2009)

Sternberg tvrdil, že poslední, jeffersonovské tradici, se ve školství dosud nevěnovala adekvátní pozornost. Uvádí, že je důležité dát dětem dostatek příležitostí, při kterých by využili dostatečně své nadání. (Sternberg, 2000b, s. 39). Je přesvědčen o tom, že mají děti při nástupu do školy různě vyvinuté schopnosti, mají slabé i silné stránky. Testování má pak sloužit pro to, aby se našly děti, které jsou buď nadané, nebo potřebují podporu. A těchto důvodů vidí diferenciaci ve školství jako prospěšnou.

V psychologii se zvýšená pozornost o nadané děti často spojuje se vznikem testů inteligence. V USA se zvýšená pozornost o nadané děti spojuje taky historickými událostmi a děním v jiných oborech, než je psychologie. Především na oblast školství mělo podle některých autorů vliv vypuštění sovětského Sputniku do vesmíru roku 1957. V USA se velká pozornost obrátila na výchovu a vzdělávání nadaných dětí – někteří mluví přímo o vzniku pedagogiky nadaných (Freuman, 1985).

V Evropě patřili mezi významné pedagogy, kteří se zajímali o rozvoj nadaných žáků, o jejich výběr, školní měření a diferenciovaný přístup, F. Čáda, C. Stejskal, M. Rostrohar, S. Vrána, V. Příhoda a řada dalších. Pro rozvoj nadání a edukaci nadaných se dnes považují nedocenené myšlenky M. Montessori. Cíle její pedagogiky jsou podle autorů i cíli pedagogiky nadaných. Montessori uvádí, jak je pro dítě důležité prostředí pro učení, jak důležitá je úloha rodičů a učitelů při výchově a vzdělávání, dítě si má možnost činnosti samo vybírat, rozpracovala myšlenky o senzitivním a kritickém myšlení, o využívání kooperativního a skupinového učení ve věkově heterogenních třídách. (Hříbková, 2009)

V daltonských školách Heleny Parkhurstové se rovněž rozvíjela edukace nadaných. V pedagogice nadaných se uplatňovala svoboda a odpovědnost žáka, spolupráce mezi žáky, dále to bylo střídání individuální a skupinové práce, různorodost ve složení skupin a mnohé další. (Hříbková, 2009)

V Evropě se vyhledávání nadaných žáků odvíjelo zpočátku v oblasti sportu a umění, tudíž v oblasti neintelektových talentů. Teprve v průběhu 20. století se zájem o intelektově nadané žáky začal více rozvíjet. Při vyhledávání nadaných se zkoumá vliv rodiny, vrstevnické skupiny i samotná osobnost jedince. (Hříbková, 2009)

2. Vymezení pojmů talent, nadání

Stručný psychologický slovník (1987) definuje schopnosti jako individuálně-psychologické vlastnosti osobnosti, které jsou podmínkou pro úspěšné vykonávání určité produktivní činnosti. Schopnosti se projevují při jejím osvojování v tom, jak rychle a důsledně, snadno a trvale si člověk při stejných ostatních podmínkách osvojuje způsoby organizace a vykonávání této činnosti. Předpokládá se, že schopnosti se utvářejí na základě vloh. Úroveň a stupeň rozvoje schopností vyjadřují pojmy talent a genialita. Nadání pak může být chápáno z různého pohledu. (Fořtík, Fořtíková, 2015)

2.1 Talent

Talent můžeme definovat jako vysokou úroveň rozvoje schopností, především speciálních. O talentu hovoříme na základě výsledků činnosti člověka, které se vyznačují novostí, originalitou přístupu. (Fořtík, Fořtíková, 2015)

Ačkoliv považuje většina odborníků pojmy „talent“ a „nadání“ za synonyma, někteří autoři tyto pojmy striktně rozlišují. Mezi tyto autory patří americký psycholog R. M. Gagné nebo J. Laznibatová, která vycházela z analýzy M. Musila z roku 1982. Musil analyzoval tyto dva pojmy na základě společných a rozdílných znaků a zjistil, že se mezi nimi nacházejí kvantitativní a kvalitativní rozdíly. Podle Musila je hlavním kvantitativním rozdílem fakt, že právě talent je považován za vysoký stupeň nadání. Kvalitativní rozdíly pak rozlišuje podle:

- geneticky-vývojového hlediska (nadání je považováno za vrozené, ovšem talent za výsledek rozvoje během života a je ovlivněn prostředím)
- obsahového hlediska (nadání je relevantní používat, jestliže se vztahuje k přírodním vědám, naopak talent se často používá ve vztahu k vědám humanitním, sportu, nebo v oblasti výtvarného či hudebního umění)
- stupně všeobecnosti (nadání můžeme chápat jako všeobecnější předpoklady, ale talent jako úzce specifikované schopnosti. (Hříbková, 2009)

2.2 Nadání

„Génia tvoří jedno procento inspirace a 99 procent námahy.“

Thomas Alva Edison

O nadání se dá mluvit, pokud u jedince dochází k průniku nadprůměrné schopnosti, tvořivosti a zaujetí/angažovanosti. Dítě, které je nadané, se o určitou oblast zajímá, věnuje se jí, baví ho, projevuje v této oblasti určitou originalitu a tvořivost a tato činnost mu jde. Pokud se jedná opravdu o nadání v činnosti, která s ním souvisí, pociťuje jedinec jistou lehkost či uvolnění. Je to jako by mu šla „sama od sebe“. Rád se proto k takové činnosti vrací, neboť je v dané činnosti potřeba méně úsilí. (Stehlíková, 2018)

Nadání může být různé, může se projevit jak v oblasti matematiky, tak v oblasti umělecké nebo v komunikaci. Existují rovněž jedinci, jejichž nadání se projevuje v oblasti podpory a pomoci. To znamená, že dokáží naslouchat druhým, dokáží soucítit s jejich problémy. Mohou to být například psychoterapeuti, sociální pracovníci, lékaři nebo učitelé). (Stehlíková, 2018)

Jestliže nadání uplatňují svůj potenciál, přináší jim to radost nebo jisté uspokojení. Pokud svůj potenciál nevyužívají, mohou pociťovat nedostatek spokojenosti, radosti, někdy i frustraci či depresi. Nadání je nutno rozvíjet. (Stehlíková, 2018)

V odborné literatuře můžeme najít i další definice týkající se nadání, například:

Psychologický slovník (Hartl, Hartlová, 2000): „Nadání je soubor vloh jako předpoklad k úspěšnému rozvíjení schopností; nejčastěji používáno ve spojení s jedinci podávajícími nadprůměrné výkony při činnosti tělesné i duševní.“

Speciálně pedagogický slovník (Havigerová in Skutil, 2011): „Nadání je chápáno jako dispozice k jistým druhům výkonů. Nadané dítě je takové, které soustavně vykazuje významné výkony v nějaké hodnotové oblasti snažení. (Havigerová, 2011)

Pedagogický slovník (Průcha, Walterová, Mareš, 2009): „V pedagogickém pojetí převládá tradiční představa o nadání jako o výjimečné složce osobnosti některých jedinců, zejména pro umělecké obory, pro sport, jazyky a matematiku.“

Asi nejznámější příklad komplexnější definice nadání pochází ze začátku sedmdesátých let z USA. Vznikla po deziluzi z úrovně amerického školství, kdy tehdejší poslanec a školský

inspektor S. Marland prováděl šetření stavu edukačního systému pro talentované. Zpráva přinesla alarmující informace o zanedbávání nadaných. Ta pak vedla ke zvýšení zájmu o pedagogiku nadaných a zapříčinila vznik nové vyhlášky o podpoře těchto dětí. (Machů, 2006)

„Nadaní jsou identifikováni profesionálně kvalifikovanými osobami jako děti s přednostmi význačnými pro schopnost vysokého výkonu. Tyto děti vyžadují diferencované vzdělávací programy a služby nad rámec běžně poskytovaných klasickým vzdělávacím programem k tomu, aby mohly přispět ke svému prospěchu i užitku společnosti. Děti schopné vysokého výkonu zahrnují ty, které v celém spektru, nebo v omezené oblasti vykazují mimořádně vysokou úroveň své činnosti.“ (Webb, 2002)

2.3 Modely nadání

V literatuře se velmi často vyskytují modely nadání, které zastupují rozsáhlé slovní definice. Modely dovedou lépe a přehledněji vystihnout samotnou podstatu nadání. Tyto modely se vyskytují v různých podobách od nejjednodušších (např. Renzulliho model tří kruhů), až po multidimenzionální (např. Mnichovský model nadání a talentu). (Machů, 2006)

Autoři se ve svém pojetí dosti odlišují, někteří vnímají nadání jen jako vysoký stupeň rozumových schopností, mluvíme tedy o jednodimenzionálním přístupu. Druzí vidí nadání jako výsledek působení více faktorů současně a uvažují i o součinnosti prostředí nebo společnosti, ve které se jedinec nachází. Takový přístup je označován jako multidimenzionální. (Hříbková, 2009)

2.3.1. Jednodimenzionální přístup

Jedná se o přístup, ve kterém je na nadání nahlíženo jako na vysoký stupeň rozvoje intelektových schopností. Proto se určující hodnotou pro určení nadání stává hodnota IQ. Hlavním představitelem tohoto pojetí je americký psycholog L. M. Therman, který byl průkopníkem výzkumů v oblasti nadání a je znám jako „otec“ dosud nejrozsáhlejšího výzkumu v této problematice. L. M. Therman vycházel z předpokladu dědičné determinace inteligence

a její stability v průběhu vývoje jedince. Výzkumu se zúčastnilo tisíc pět set dvacet osm dětí z Kalifornie, jejichž hodnota IQ byla 140 a více. Therman se během výzkumu nezajímal jen o samotné děti, ale taky o prostředí, kde vyrůstají a tráví svůj veškerý čas. K získání údajů o dětech používal kromě inteligenčních testů i testy didaktické, test všeobecných znalostí a vícestránkové domácí cvičení, které musely děti zpracovat. On sám byl ale zastáncem toho, že na rozvoj intelektových schopností nemá vliv prostředí. Tento výzkum potvrdil, že nadání je vrozené a jeho hodnota je během života stabilní. Díky tomu bylo jeho pojetí kritizováno. (Hříbková, 2009)

Model nadání U.S. Office of Education soustřeďuje svou pozornost na nadané děti. Jedná se o děti, které mají vynikající schopnosti nejen intelektové a díky nim dosahují nebo mohou dosahovat vynikajících výkonů v různých oblastech. K tomu jsou nutné následující schopnosti (Marland, 1972):

- všeobecné intelektové schopnosti,
- specifické akademické schopnosti,
- schopnosti tvořivého myšlení,
- organizačně-řídící schopnosti,
- umělecké schopnosti,
- psychomotorické schopnosti.

Nejdůležitějším přínosem je to, že tento model již nevnímá nadání jen jako vysoký stupeň rozumových schopností, ale přijímá i další schopnosti člověka. Hlavním nedostatkem je opomíjení motivačních faktorů, které hrají hlavní roli při projevení nadání. (Renzulli, 2012)

2.3.2. Multidimenzionální modely

Multidimenzionální modely nestaví do popředí jen intelektové schopnosti jedince, ale kladou důraz i na další faktory jako vliv prostředí nebo charakterové vlastnosti jedince. K njeznámějším modelům nadání zde patří Renzulliho „model tří kruhů“, Mönksův „triadický model nadání“, Sternbergův „triarchický model nadání“, Tannenbaumův hvězdicový model.

Renzulliho „model tří kruhů“ (USA)

Jedná se o model nadání, který je hojně aplikovaný. Renzulli předpokládá, že se nadání skládá ze tří složek v harmonii. Jedná se o nadprůměrnou schopnost, tvořivost a zaujetí pro úkol (obr. 1). Renzulli zdůrazňuje potřebu speciálních edukačních přístupů pro nadané žáky.

- Nadprůměrná schopnost sestává z obecné schopnosti a specifických schopností.
 - Tvořivost je charakteristická originalitou myšlení a tvůrčí vynalézavostí.
 - Zaujetí pro úkol vyjadřuje vysokou motivaci, odolnost, vytrvalost a pracovitost.
- (Machů, 2006)

Obr. 1 Renzulliho model (Machů, 2006, s. 10)

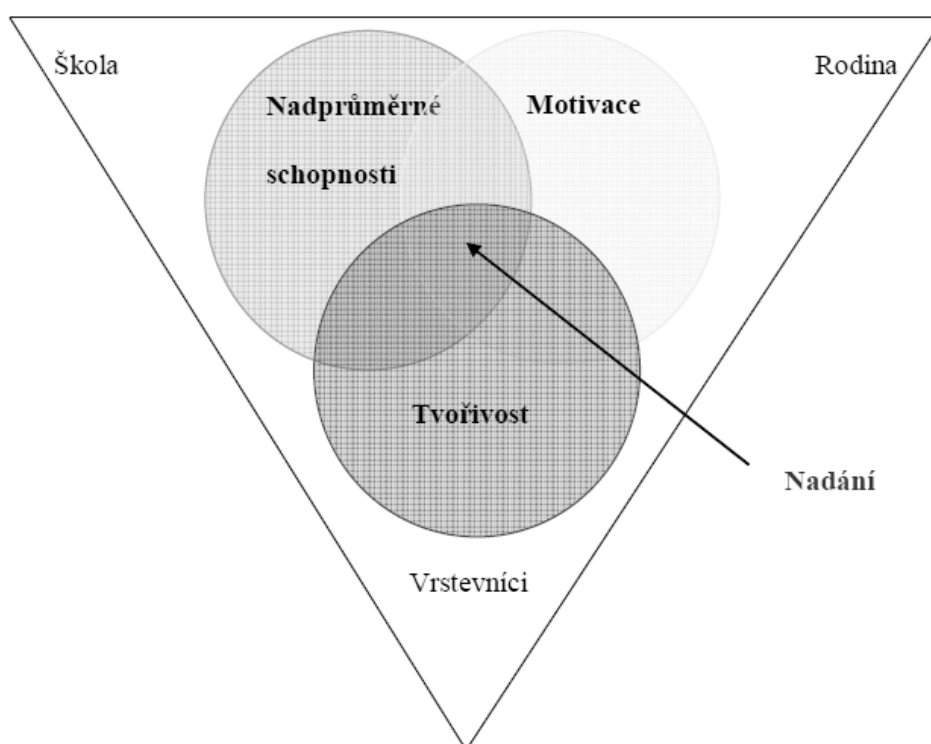

Mönksův „vícefaktorový model nadání“ (Holandsko)

F. J. Mönks (2002) se nechal inspirovat Renzulliho modelem nadání. V jeho pojetí nadání jsou zastoupeny stejně jako v Renzulliho modelu faktory inteligence, motivace a tvořivosti, dále na sebe působí navíc i faktory sociálního prostředí, jako jsou rodina, škola a přátelé (obr. 2). Jestliže sociální prostředí neodráží vývojové potřeby dítěte, nemůže se interakce optimálně vyvinout a setrvá na úrovni, která neodpovídá potřebám dítěte. Nadání se vyvíjí správně, pokud se všechny tyto faktory propojí.

- Nadprůměrné intelektuální schopnosti jsou měřeny intelektovým nebo schopnostním testem a nadaný jedinec v nich vykazuje nadprůměrnou inteligenci.
- Motivace znamená, že jedinec má sílu a vůli vykonávat nějakou činnost, nebo je to schopnost dokončit rozdělanou práci. Během dosahování cíle je schopen podstupovat rizika a překonávat nejistotu. (Machů, 2006)

Obr. 2 Mönksův „vícefaktorový model nadání“ (Machů, 2006, s. 10)

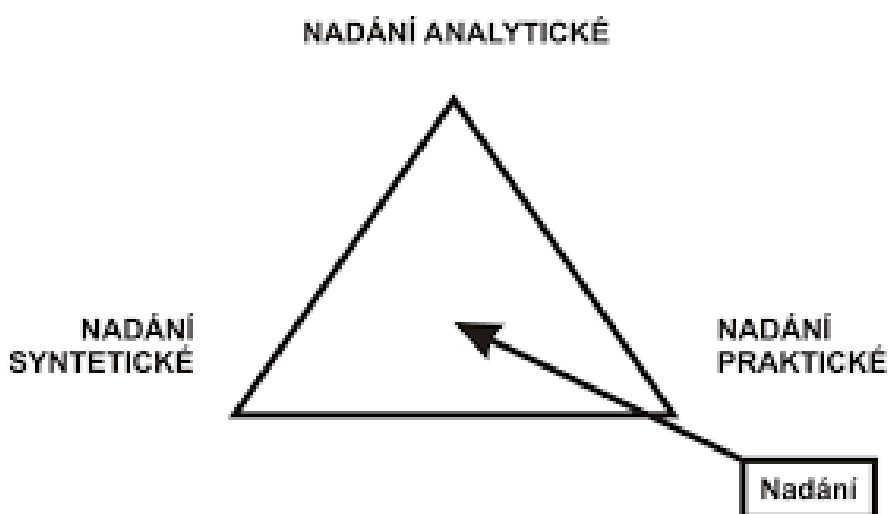

Sternbergův „triarchický model nadání“ (USA)

R. Sternberg (1997) je autorem teorie, která se nazývá „triarchická teorie inteligence“. Nesouhlasil s objektivitou měření IQ inteligenčními testy. Uvádí, že tyto nejsou schopny objektivně měřit míru přizpůsobení jedince v neznámých situacích. Dodává, že konvenční testy jsou schopny měřit jen jednu z mnoha složek inteligence (stejně jako H. Gardner). Sternberg inteligenci popisuje jako schopnost učit se ze zkušeností, správně uvažovat, pamatovat si důležité informace a bez problému zvládat běžné denní nároky. Rozděluje tři druhy nadání a rovněž dodává, že úspěchu je zaručeno jen vzájemnou vyvážeností těchto tří složek (obr. 3).

- Analytické nadání, které umožňuje rozebrat problém a pochopit jeho jednotlivé části. Lidé, kteří disponují analytickým nadáním, jsou úspěšní v klasických inteligenčních testech.
- Syntetické nadání se objevuje u jedinců, kteří bez komplikací zvládají adaptaci na nové situace. Tito jedinci nemusí být nejlepší v IQ testech, neboť v zadání vidí často hlubší souvislosti, než autor testu zamýšlí.
- Praktické nadání pak zahrnuje aplikaci jakýchkoli analytických či syntetických schopností do praxe. (Machů, 2006)

Obr. 3 Sternbergův triarchický model nadání (Machů, 2006, s. 11)

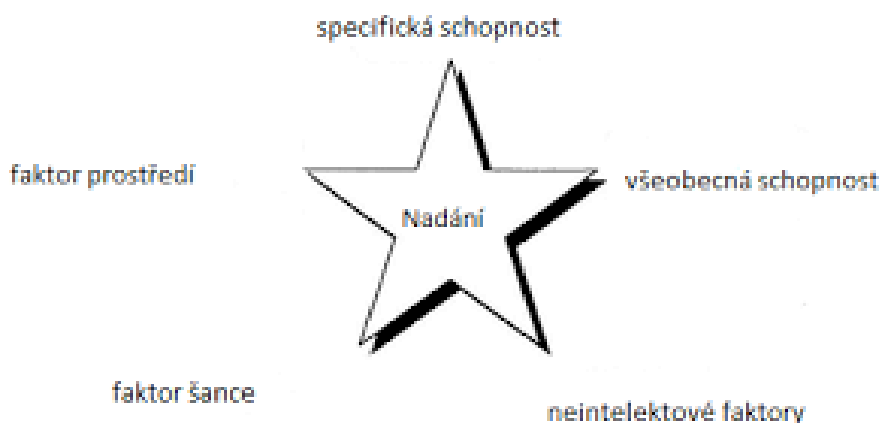
Tannenbaumův hvězdicový model nadání

Definice nadání podle A. J. Tannenbauma (1983) je taková: „*Pokud uvažujeme, že rozvinutý talent existuje pouze u dospělých, potom by navrhovaná definice nadání u dětí byla formulována tak, že značí jejich potenciál k tomu, aby se staly uznávanými umělci nebo významnými producenty myšlenek v oblastech činností, které zvyšují morální, fyzický, emocionální, sociální, intelektuální a estetický život lidskosti.*“ Nadané děti. [online]. © 2019 (cit. 2019-02-15). Dostupné z: <http://www.nadanedeti.cz>

Podle A. J. Tannenbauma se úspěch opírá o pět důležitých faktorů:

- Nadprůměrnou obecnou inteligenci (obecnou inteligenci definuje Tannenbaum jako G faktor, který se odráží v testech obecné inteligence. Říká, že jednotlivé oblasti talentu potřebují odlišné množství této obecné schopnosti)
- Výjimečné speciální schopnosti (podle Tannenbauma je odhalení speciálních schopností velmi důležité hlavně u jedinců s vysokým IQ. Nemá žádný význam být talentovaný v obecné inteligenci. Poukazuje na to, že mít úspěch v obecných testech inteligence není tolik přínosné jako uspět ve specifických schopnostech, jako například schopnost řešit matematické úkoly nebo chemicky analyzovat úroveň znečištění ovzduší).
- Neintelektové faktory (lze je těžko měřit, neboť jsou obtížně odlišitelné, jak se osobnostní vlastnosti podílejí na vysokých výkonech. Není jasné, které z nich za výkon odpovídají, které odpovídají jen částečně a které jsou jen důsledkem skutečného výkonu).
- Vnější vlivy (Kulturní klima v dnešní době nemůže přispívat k rozvoji lidské schopnosti. Žijeme ve světě, kde nás ovlivňuje rodina, přátelé, společnost, politická i ekonomická situace. Tyto a jiné podmínky mohou pozitivně i negativně ovlivnit talent a nadání. Hlavními faktory, které nás ovlivňují, jsou rodina, škola a vrstevníci).
- Faktory náhody (Převážná většina modelů je zcela ignoruje a hlavní pozornost soustřeďuje na to, co je snadněji pozorovatelné. Je zcela zřejmé, že i ty zde mají svoji úlohu). Nadané děti. [online]. © 2019 (cit. 2019-02-15). Dostupné z: <http://www.nadanedeti.cz>

Obr. 4 Tannenbaumův hvězdicový model nadání

2.4 Druhy a stupně nadání

Podle teorie inteligence existuje několik druhů nadání. Talent a nadání se projevuje v různých činnostech. Jedná se o několik oblastí, které se dále rozdělují do užších kategorií. Někteří autoři tak zmiňují různé druhy nadání vztahující se na konkrétní aktivity. Nejčastěji se tak můžeme setkat s následujícími klasifikacemi nadání (Webb, 2002, in Machů, 2006):

- 1. Horizontální klasifikace** dělí nadání na různé typy podle druhů činností, ve kterých jedinec vyniká, kde projevuje talent. Sem spadá hlavně nadání sportovní, hudební, výtvarné, jazykové, matematické a jiné.
- 2. Vertikální klasifikace** dělí nadání podle hlediska vývoje na latentní (potenciální) a manifestované (aktuální):
 - Nadání latentní neboli potenciální – je to první stupeň nadání, který můžeme chápat jako nadání skryté. Pro takové nadání máme vrozené dispozice a díky příznivým podmínkám se může projevit. Pokud ovšem příznivé podmínky nenastanou, toto nadání se nemusí nikdy projevit.
 - Nadání manifestované neboli aktuální – představuje druhý stupeň nadání. Toto nadání je takové, které se již projevilo navenek tak, že jedinec podává v nějaké

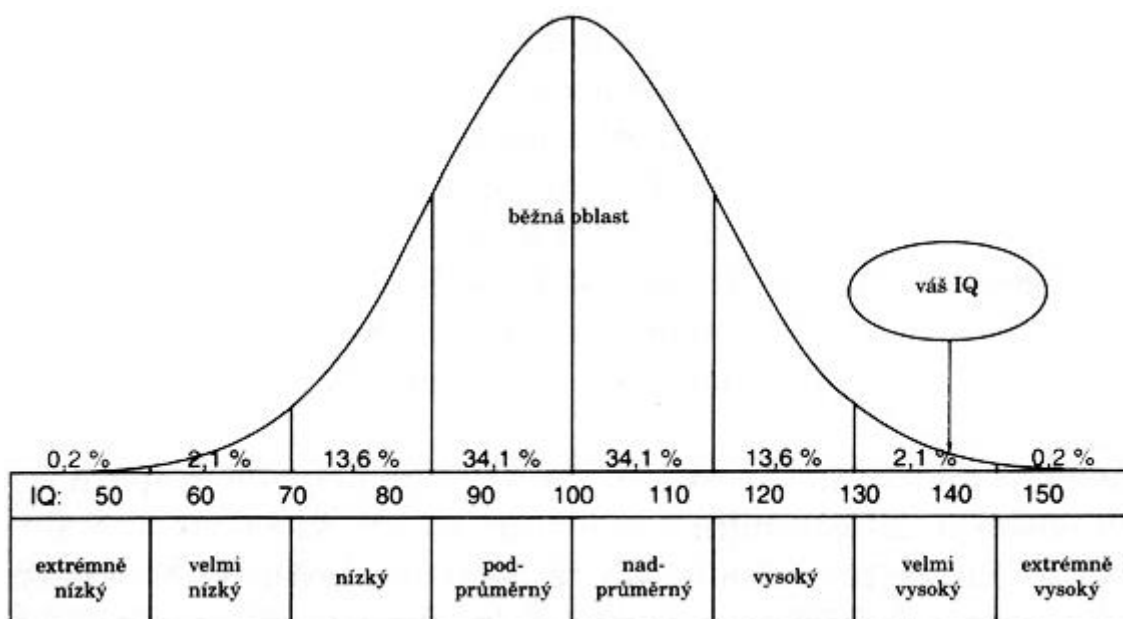
oblasti mimořádné výkony. Jedná se o nadání aktuální, většinou je důsledkem cílevědomého rozvoje, kterému se jedinci dostalo během vývoje. (Havigerová, 2011)

Poeticky řečeno, potenciální nadání je jako semínko, které leží ukryto v půdě. Záleží pouze na okolnostech a podmínkách, zda semínko zůstane v zemi nepovšimnuto, či zda mu bude dopřáno vyvinout se v plodnou rostlinu, záleží pouze na zahradníkovi, zda tato rostlina bude růst jako divoký plevel, či bude opečovávána a zuzlěchťována, k radosti svého okolí a ku prospěchu všech. (Havigerová, 2011, s. 32)

Nadání není jednoduchý pojem, neboť zahrnuje celou řadu projevů v závislosti na výchozím přístupu. Často se v definicích objevuje pojem nadprůměrný. Co to však znamená? Může tím být označen určitý výkon, který jen nepatrně překračuje průměr, ale i výkon vysoce převyšující průměr. (Havigerová, 2011)

Jednotlivé stupně nadání jsou odvozovány od inteligenčního kvocientu. Ten udává hodnotu výkonu jedince na stupnici, kde číslo 100 udává průměrný výkon, hodnoty nižší než 100 udávají různé stupně podprůměrných výkonů a hodnoty převyšující číslo 100 udávají výkony nadprůměrné. Výkony můžeme dělit do různých intervalů, a protože se zabýváme nadáním, budeme sledovat výkony, které mají hodnoty vyšší než 100. Na následujícím grafu můžeme pozorovat tyto intervaly a jejich označení výskytu v populaci v procentech.

Obr. 5 Graf znázorňující inteligenční kvocient (Havigerová, 2011, s. 22)

Tab. 1 Označení úrovně kognitivních schopností jedince (Havigerová, 2011, s. 22)

IQ	označení úrovně kognitivních schopností jedince	
115–130	bystřý jedinec	<i>clever</i>
130–145	nadprůměrně nadaný	<i>moderately gifted</i>
145–160	vysoce nadaný	<i>highly gifted</i>
160–175	mimořádně nadaný	<i>exceptionally gifted</i>
175–190	velmi vysoce nadaný	<i>profoundly gifted</i>
190+	„nevyléčitelně“ nadaný	<i>„terminally“ gifted</i>

Jako rozlišující znak výrazného nadání, hranici IQ 130, přijala i mezinárodní organizace Mensa, která sdružuje osoby s vysokým intelektem. Přestože se nesnažíme zpochybnit smysl této organizace, je potřeba upozornit na to, že hodnota vysokého intelektu je jediné vodítko pro stanovení nadání nedostačující a pro určení nadání výše IQ jako taková nestačí. (Havigerová, 2011)

3. Nadaný žák

3.1 Charakteristika nadaných

Odborníci, kteří se zabývají již delší dobu problematikou péče o nadané, vytvořili na základě dlouhodobého výzkumu různé charakteristiky připisované těmto nadaným dětem. Sestavili seznam charakteristik nadaných, dle kterého bylo možno rozeznávat a kontrolovat výskyt daných charakteristik a identifikovat tak nadaného žáka. Tyto seznamy byly dány do škol učitelům nebo domů rodičům. Ti pak mohli odhalit u svých žáků nebo potomků nadání. Pro zajištění větší přesnosti měření bylo potřeba tyto charakteristiky doplnit dalšími diagnostickými materiály. Musíme si však přiznat, že děti, které jsou nadané, netvoří stejnorodou skupinu. Zjištění o podobách, projevech a formách nadání jsou odlišné a tyto charakteristiky se nemusí nacházet společně a ve stejné míře. (Fořtík, Fořtíková, 2015)

J. Laznibatová (2001) popisuje nadané děti v těchto třech základních oblastech:

- **Všeobecné znaky** – u dítěte se projevuje vysoká energie, velký zájem o různé aktivity, jeho vyjadřovací schopnosti jsou na vyšší úrovni, dokáže používat abstraktní pojmy, chápe význam cizích slov, naučí se číst v raném věku, zajímá se o podstatu věcí a vztahů, vyniká svou pamětí a pozorností, projevuje zájem o složitější témata a dokáže o nich dlouze hovořit.
- **Tvořivé znaky** – v této oblasti dítě vyniká svojí bohatou fantazií a představivostí, je schopno vymyslet originální imaginární příběhy, disponuje originalitou nápadů, nemá problém řešit neobvykle úlohy různého typu, má úžasně vyvinuté estetické cítění, není výjimkou občasná impulzivita a výbušnost, přecitlivělost a prudké reakce.
- **Učební znaky** – charakteristická je časná zralost v této oblasti, děti jsou až příliš rychlé v učení se nových věcí, učí se s lehkostí, učení je pro ně radost, neboť mají možnost získat nové informace, jsou bystré, lehce rozeznávají detaily, nahlíží na problémy jako na překážky, které je nutno překonat vlastním úsilím, hledají nejedno řešení problémů, zkoumají problémy do hloubky, jejich myšlení je kreativní, při získávání informací jsou neunavitelní, projevuje se jejich vysoký perfekcionismus. (Fořtík, Fořtíková, 2015)

Podle S. Winnerbrennerové (2001) je možno rozlišovat nadané žáky v ohledu pozitivním i negativním. Z tohoto dělení je potom patrné, že se vysoké nadání může lehce propojit s výchovnými nebo vzdělávacími komplikacemi. (Fořtík, Fořtíková, 2015)

V pozitivním ohledu se může jednat následující projevy:

- mohou být extrémně vyspělé v kterékoliv oblasti učení a výkonu;
- mohou vykazovat asynchronní vývoj – v některých oblastech být významně napřed a v jiných vykazovat věkově adekvátní, nebo dokonce opožděný vývoj (např. dokážou číst už ve třech letech, ale ještě v pěti si nedovedou zavázat tkaničky u bot);
- mohou mít na svůj věk bohatou slovní zásobu a vyspělý verbální projev;
- mohou mít neskutečnou paměť;
- některé věci se naučí neskutečně rychle bez pomoci druhých;
- mohou zvládat složitější myšlenkové operace než vrstevníci;
- mohou vykazovat schopnost práce s abstraktními myšlenkami s minimem konkrétní zkušenosti pro pochopení;
- mohou vidět jasně vztahy příčiny a následku;
- mohou vidět vzorce, vztahy a souvislosti, které jiní nevidí;
- mohou vždy přicházet s „lepšími“ způsoby řešení věcí; navrhnou je spolužákům, učitelům a dalším dospělým – ne vždy vhodným způsobem;
- mohou dávat přednost komplexním a náročným úkolům;
- mohou být schopné přenášet své vědomosti do nových situací a řešení problémů;
- mohou se chtít podělit o vše, co vědí;
- mohou být zvědavé na všechno, co se děje okolo nich, a klást nekonečné otázky;
- mohou být nadšenými a ostražitými pozorovateli;
- mohou být horlivé, někdy extrémně citlivé i vznětlivé; dokážou být zcela pohlceny aktivitami nebo myšlenkami;
- mohou mít často mnoho (neobvyklých) zájmů, koníčků a sbírek;
- mohou být silně motivováni dělat to, co je zajímavé, a to svým vlastním způsobem, raději pracují nezávisle, některé dokonce samostatně;
- mohou mít ohromnou míru energie;
- mohou mít cit pro krásno a lidské pocity, emoce a očekávání;
- mohou mít zvýšený smysl pro spravedlnost, morálku a fair play, mohou se zajímat o globální problémy;

- mohou mít sofistikovaný smysl pro humor.

Ve výčtu pozitivních charakteristik bylo možno vycítit v některých případech problém.

V negativním ohledu se pak nadané děti mohou projevovat následovně:

- odmítají práci nebo pracují nedbale;
- jsou nervózní při tempu práce třídy, které považují za nedostatečně aktivní, nebo když nevidí jasný pokrok v práci;
- protestují proti rutinní a předvídatelné činnosti;
- kladou choulostivé otázky, vyžadují zdůvodnění, proč se mají věci dělat určitým způsobem;
- odmítají určování práce a příkazy;
- sní v průběhu dne;
- ovládají třídní diskuse;
- bývají panovačné k učitelům i spolužákům;
- jsou netolerantní k nedokonalosti vůči sobě i ostatním;
- přecitlivěle reagují na kritiku, snadno se rozpláčou;
- odmítají se podřídit;
- odmítají kooperativní učení;
- „hrají divadlo“ a ruší spolužáky;
- Mohou se stát „třídním šaškem“. (Fořtík, Fořtíková, 2015, s. 16, 17)

3.2 Typy nadaných

Rozdílnost jednotlivých typů nadaných je jasná již z následujících charakteristik a je tedy patrné, že každé dítě má svoji jedinečnost a jeho nadání se může projevovat různými formami. Zde není účelem řadit děti nadané ještě do dalších kategorií nebo skupin, ale cílem je obeznámit učitele s odlišnými typy dětí, které by se v jejich třídě mohly někdy vyskytnout:

1. **Úspěšný nadaný** – jedná se o jedince, který je bezproblémový, lehce se podřizuje svému okolí, jeho schopnosti se projevují navenek, je vnímán okolím jako nadprůměrný. Obvykle nemá závažnější problémy, jeho studijní výsledky jsou

nadprůměrné. Takového žáka není obvykle obtížné identifikovat. Jeho okolí ho uznává, bývá oblíben jak u vrstevníků, tak u učitelů.

2. **Náročný nadaný** – jedinec, který má vysoké sebevědomí a rovněž je velmi tvrdohlavý. Obvykle se při klasické formě výuky nudí, nedostává se mu dostatek podnětů, je nevyrovnaný, protože nejsou uspokojovány v dostatečné míře jeho základní potřeby ve vzdělávání. Své pocity pak dává najevo všem okolo sebe. Výuku často narušuje vykřikováním odpovědí, trvá na neustálé pozornosti učitele. Takovýto nadaný žák má problém s respektováním autorit, u dospělých pak proto nebývá oblíben.
3. **Utajený nadaný** – jedná se o dítě, které se vyznačuje nízkým sebevědomím, je plaché, nesmělé a tiché. Jeho snahou je nevyčnívat, podřizuje se většině. Své nadání raději maskuje, aby nevyčnívalo, nerado na sebe upoutává pozornost. U těchto dětí dochází málo kdy k odhalení jejich skutečného nadání.
4. **Nadaný „odpadlík“** – jedná se o jedince, který je málo komunikativní a to jak v kolektivu vrstevníků, tak s učiteli. Takový jedinec v klasickém školském systému velmi trpí. Protože jeho talent nejsou schopni vrstevníci ani učitelé pochopit, dává své názory jasně najevo hlubokými emočními stavy, nebo absolutní rezignací. Ve škole nespolupracuje, odmítá plnit domácí úkoly, a proto mívá špatný prospěch. Komunikační problém je umocněn pocitem, že mu nikdo nerozumí. Ocítá se tak v začarovaném kruhu, z kterého není úniku.
5. **Nadaný „dvakrát výjimečný“** - se vyznačuje tím, že je nejen intelektově nadprůměrné, ale toto nadání je většinou brzděno buď nějakým tělesným hendikepem, nebo může podléhat specifické poruše učení (dyslexie, dysgrafie, dysortografie, dyskalkulie), nebo může trpět poruchami chování (ADHD, ADD) či Aspergerovým syndromem. Toto dítě má velmi často nízké sebevědomí, bývá frustrované až bezmocné. Okolí často vnímá hlavně jeho hendikep, a nadání pak zůstane neodhaleno.
6. **Samostatný nadaný** – je to dítě, které je vnímáno okolím jako bezproblémové, samostatné. Dokáže pracovat nezávisle, samostatně, má dobré sebehodnocení, přijímá svá pozitiva i negativa. Je mu známo, že do školy se chodit musí a proto se z ní snaží vytěžit maximum. Svůj talent pak rozvíjí hlavně mimoškolními aktivitami.
7. **Vysoce tvořivé dítě** – jde o jedince, který se velmi těžce přizpůsobuje pevnému školnímu systému, opravuje dospělé, je hůře ovladatelné, touží měnit pravidla, dostává se do střetů s ostatními. Rádo vytváří nové věci, experimentuje, hledá jiná

řešení. Bývá dosti obtížné takto nadané dítě identifikovat, neboť v klasických didaktických, inteligenčních i výkonových testech je neúspěšné. V jejich zadání vidí hlubší souvislosti, proto se nespokojí pouze s jednou správnou odpovědí. (Machů, 2006)

3.3 Mýty a předsudky o nadaných

Lidské myšlení má taky svá jistá úskalí a nedostatky, které se projevují tím, že některé věci zjednodušuje a některé naopak zbytečně moc hodnotí. Toto pak vede k tomu, že je reálný pohled na svět zkreslován a zplošťován. Toto vnímání se týká prakticky všeho, včetně nadaných dětí. Některé stereotypy mohou nadaným dětem značně komplikovat život, může dojít k jejich nepochopení ze strany rodiny i tím k stagnaci nebo potlačení nadání. Některé stereotypy si mohou dokonce protirečit. (Stehlíková, 2018)

Mezi nejčastější mýty a předsudky můžeme řadit například tyto:

- **Všechny nadané děti budou automaticky úspěšné a šťastné, neboť mají vysokou inteligenci** – to, že je dítě vysoce inteligentní ještě neznamená, že bude úspěšné a šťastné. Skutečně se může stát, že většina nadaných dětí bude ve škole vykazovat úspěchy a bude mít výborný prospěch a bude oblíbené. Najdou se ale jistě i takové děti, které nebudou ve škole úspěšné, budou dostávat špatné známky, nebudou velmi oblíbené v kolektivu. Ty jsou pak často smutné, negativní, se sklony k depresi. Mohou se proto stát terčem šikany ze strany jak spolužáků, tak i učitelů. Je proto velmi důležité volit správné metody a přístupy, které podporují tyto děti v jejich cestě k úspěchu. Jedině tak může být jejich talent rozvíjen.
- **Nadané dítě je nadané proto, že všechno umí a všechno mu jde** – ve společnosti se vyskytují nadané děti, které jsou vyváženě rozvinuté ve všech oblastech, takže to vypadá, že jim všechno jde, v ničem nemají nedostatky. Jsou obvykle samostatné, cílevědomé, šikovné, chytré a cílevědomé. Nedají se ale všichni nadaní zařadit do této skupiny. Je řada nadaných dětí, které se nevyvíjí rovnoměrně. Existují oblasti, ve kterých jsou mimořádně rozvinuté, jsou o kus napřed, ale oproti tomu jsou v některých oblastech pozadu nebo v nich nevynikají. Neexistuje rovnítka mezi tím, že je dítě

nadané a zároveň dokonalé. Pokud bychom na dítě kladly vysoké nároky v oblasti, kde zaostává, mohli bychom mu narušit psychický vývoj.

- **Všechny nadané děti jsou si podobné** – tak jako každý člověk je osobnost jedinečná, tak i nadání jsou jedineční. Vysoký potenciál se váže na osobnost člověka a lze jej ovlivnit jen prostředím, kde žije, úsilím, které vyvíjí, zkušenostmi, které získává a genetickými faktory. I vysoce inteligentní děti mohou být velmi rozdílné. Jedno může být flegmatické, až líné, ale miluje společnost a kamarády, je otevřené, středem pozornosti a ve škole dostává špatné známky a druhé pak bude uzavřené, které nevyhledává společnost kamarádů, je spíše studijní typ, citlivé, zaměřené na fyziku, matematiku nebo vesmír. Přesto budou jejich výsledky v testech IQ nadprůměrné.
- **Poznat, že se jedná o nadané dítě, je vždy jednoznačné a jednoduché** – Jak jsme již zjistili, nemusí být ani trochu jednoduché nadané dítě rozpoznat, neboť může být jeho nadání něčím maskováno. Hlavně u dívek bývá často nadání skryto. Může se stát, že se u dítěte projeví nějaká porucha nebo handicap, například porucha pozornosti nebo učení, hyperaktivita, či dokonce nějaký syndrom. Kvůli nimž není nadání dospělými vnímáno ani definováno.
- **Nadání znamená nadání intelektové** – většina lidí si pojem nadání spojí automaticky s vysokým intelektem. Nadání je ale pojem široký a týká se jako oblasti rozumové, tak třeba oblasti pohybové, manuální, umělecké nebo taky sociální. Může jít i o nadání v oblasti emoční nebo v oblasti vnímání. Málokdo je schopen si přiznat, že vysoce nadaný jedinec může být klidně umělec, kuchař, sportovec nebo jen prodavačem v butiku.
- **Dítěti ve škole nejde matematika, tudíž není nadané** – pro nadání není podmínka, aby dítě vynikalo v matematice nebo v nějakém jiném předmětu. Zde hraje velkou roli potenciál dítěte. Může se stát, že i když je dítě ve škole bystré a jdou mu výborně jazyky, neshledá jej učitel nadaným, neboť mu právě matematika moc nejde. Zde může dojít k nerozpoznání nadání a to může mít politováníhodné dopady. Asi se ještě nějakou dobu budeme setkávat s tím, že pokud dítě nevyniká v matematice, nemá potenciál pro nadání.
- **Nadání je nemoc nebo hendikep** – nadání ani vysoký potenciál není nemoc. Mezi lidmi s vysokou inteligencí je stejný počet lidí trpících psychickými poruchami jako mezi lidmi v běžné populaci. Pro jedince s vysokou inteligencí nemusí být vždy

jednoduché se vyrovnat s různými riziky, ale ani tak by neměl být takový jedinec vnímán jako hendikepovaný. Vždy záleží na tom, jak je k takovým přístupováno.

- **Nadané dítě se výborně učí a je to studijní typ** – jistě existuje určitá pravděpodobnost toho, že pokud je dítě vysoce inteligentní, disponuje jistými předpoklady pro to, aby dosáhli vyššího vzdělání. Není možno tyto dvě věci postavit na stejnou rovinu. Vyskytují se i takové děti, které se nerady učí, nebo ty s extrémní úrovní intelektových dovedností mají někdy problém, aby porozuměly tomu, co se vyučuje a co se pak po nic požaduje, protože to neodpovídá jejich stupni myšlení.
- **Nadané dítě se samo nějak rozvine a není potřeba vůbec nic dělat** – najdou se případy, kde by toto tvrzení platit mohlo, ale obecně tomu tak není. I nadané dítě potřebuje některé věci vysvětlit. Je dobré mu hlavně vysvětlit, jak se odlišuje od ostatních dětí a hovořit s ním o tom, co to pro něj znamená, jaké to může mít výhody a jaké nevýhody. Je velmi důležité se na rozvoji osobnosti dítěte aktivně podílet, podporovat jeho vysoký potenciál a zajímat se o jeho tělesnou i duševní stránku.
- **Nadaným dětem a jejich rodičům není třeba pomáhat** – stejně jako potřebují pomoc ze strany společnosti děti hendikepované, děti s PAS a děti s různými nemocemi, stejně tak potřebují pomoc a podporu rodiny dětí, které jsou nadané i děti samotné. Jedná se hlavně o podporu ve vzdělávání, v získávání informací, podporu v osobním rozvoji. Ne všechny rodiny vědí, jak s takovým dítětem pracovat, jak mu v jeho rozvoji mohou pomoci a jak jej správně vychovávat. Mnohdy si ani učitelé nejsou jisti tím, jak takové dítě vzdělávat.
- **Nadané dítě je chytřejší než ostatní děti** – neznamena to, že když má dítě vysokou inteligenci, že je i chytřejší. Jsou to děti, které mají tak vysoký intelekt, že se celkově projevují jinak. Jinak myslí, jinak jedná, jinak cítí. Občas se můžeme setkat s tím, že je okolím vnímáno jako hloupé. Myšlení takového jedince nemohou mnozí porozumět, neboť je tak komplexní, že nemusí správně chápat jednoduché věci. Proti tomu vidí věci v souvislostech, které druzí nevidí a připadají jim úsměvné. Nadané děti proto potřebují určitý přístup a podporu, stejně jako každé jiné dítě.
- **IQ testy poskytují stoprocentní potvrzení nadání a vysoké inteligence** – Jean-Charles Terrassier řekl: „*Testy inteligence nevytvářejí inteligenci, stejně jako hodiny nevytvářejí čas.*“ IQ testy jsou vhodným nástrojem k měření inteligence, nedá se však říct, že by byly dokonalé. IQ testy nejsou zaměřeny na všechny oblasti inteligence člověka. Určitě jsou nepostradatelné, pokud potřebujeme měřit inteligenci, musíme si

však uvědomit, že inteligence je potenciální kapacita, ale testy slouží pouze k tomu, že zaznamenají výkon jen v daném momentu, kdy k měření dochází. Toto měření může být ovlivněno stresem, vnitřním neklidem, úzkostí, únavou, nedostatkem motivace, nízkým sebevědomím a všechny tyto faktory v konečné fázi ovlivní výsledek testu, který jeho inteligenci neodpovídá. IQ testy jsou sice důležitým nástrojem pro zjištění nadání, nejsou však jediným nástrojem. Pro zajištění spolehlivosti je nutné absolvovat psychologické testy u specialisty. (Stehlíková, 2018)

3.4 Bystré versus mimořádně nadané dítě

Rozlišit nadané dítě od dítěte bystrého může být problém jak pro rodiče, tak i pro učitele. Základní rozdíly mezi mimořádně nadaným a bystrým dítětem se zabýval Cvetkovič-Lay (1995, in Laznibatová, 2007). Pro rozlišení nadaného a bystrého dítěte může být vodítkem následující tabulka. Co se týká přesné identifikace nadaných dětí, tu by měl provádět specializovaný pracovník.

Tab. 2 Rozlišení nadaného a bystrého dítěte (Havigerová, 2011, s. 84)

Bystré dítě	Mimořádně rozumově nadané dítě
Zná odpovědi	Klade otázky
Zajímá se	Je až neodbytně zvědavé
Má dobré nápady	Má neobvyklé nápady
Odpovídá na otázky	Zajímá se o detaily, rozpracovává, dokončuje
Je vůdcem skupiny	Je samostatné, často pracuje samo
Se zájmem naslouchá	Projevuje silné emoce, přitom naslouchá
Lehce se učí	Všechno již ví
Je oblíbené u vrstevníků	Má raději společnost starších dětí a dospělých
Chápe významy	Samostatně vyvozuje závěry
Vymýšlí úlohy a úspěšně je řeší	Iniciuje projekty
Přijímá úkoly a poslušně je vykonává	Úkoly přijímá kriticky, dělá jen to, co ho baví
Přesně kopíruje algoritmy úloh	Vytváří nová řešení

Dobře se cítí ve škole, školce	Dobře se cítí při učení
Přijímá informace, vstřebává je	Využívá informace, hledá nové aplikace
Dobře si pamatuje	Kvalitně usuzuje
Je vytrvalé při sledování	Velmi pozorně sleduje
Je spokojené se svým učením a výsledky	Je velmi sebekritické

Děti, které se vyznačují bystrostí, jsou ve škole šikovné, mají výborný prospěch a nevdají jim běžný styl výuky a učení. Děti, které jsou mimořádně nadané, mají potřebu poznávat nové věci a klasické postupy ve škole jim nevyhovují a neuspokojují je. Proto je opravdu potřeba tyto skupiny dětí od sebe odlišovat, a pokud je to jen trochu možné, přizpůsobovat jim formu výuky. Pokud by byl nadaný žák vyučován pouze klasickou formou učení, mohl by se z něj časem stát žák průměrný, který nebude mít zájem se víc rozvíjet. (Havigerová, 2011)

4. Legislativa

Vzdělávání žáků nadaných spravuje zákon č. 561/2004 Sb. O předškolním, základní, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). Tento zákon prošel od svého vzniku řadou proměn a novel. Za stěžejní novelu tohoto zákona je považována novela účinná od 1. 1. 2016, která upravuje vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami. Nově zavádí podpurná opatření, která usnadní vzdělávání těmto žákům. K 15. 2. 2019 prošel školský zákon zatím poslední novelou, vzdělávání nadaných dětí, žáků a studentů je zakotveno v § 17. Zákon č. 561/2004 Sb. Zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (Školský zákon) v platném znění.

4.1. Vyhláška č. 27/2016 Sb.

Vyhláška 27/2016 Sb. o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných nabyla platnosti k 1. 9. 2016. Nahradila tak vyhlášku 73/2005 Sb. o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných. Dne 8. 12. 2017 byla ve Sbírce zákonů publikována vyhláška č. 416/2017 Sb., kterou se mění vyhláška č. 27/2016 Sb. o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných, ve znění vyhlášky 270/2016 Sb. (druhá novela vyhlášky). K dochází ke změnám v přehledu podpurných opatření (příloha č. 1 k vyhlášce 27/2016 Sb. o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných). Tato změna je aktuálně platnou k 1. 1. 2018. Vyhláška č. 27/2016 Sb. Vyhláška o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných v platném znění.

Vzdělávání nadaných žáků je zakotveno ve čtvrté části § 27 vyhlášky 27/2016 Sb. o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných.

4.2 Individuální vzdělávací plán

Individuální vzdělávací plán mimořádně nadaného žáka spravuje § 28 vyhlášky 27/2016 Sb. o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných. V tomto paragrafu je uvedeno, že vzdělávání nadaného žáka dle daného dokumentu vychází z psychologického a speciálně pedagogického vyšetření. Jedná se o dokument, který slouží k zajištění vzdělávacích potřeb mimořádně nadaného žáka a je součástí školní dokumentace žáka. Individuální vzdělávací plán musí být vypracován nejpozději jeden měsíc po obdržení zprávy z vyšetření v pedagogiko psychologické poradně. Během školního roku může být upravován a doplňován. Individuální vzdělávací plán musí být zpracován v souladu se školským poradenským zařízením, případně školským zařízením, a žákem a dále zákonným zástupcem žáka, není-li žák zletilý. Za jeho zpracování a dodržování nese odpovědnost ředitel školy. Vyhláška č. 27/2016 Sb. Vyhláška o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných v platném znění.

4.3 Přestup do vyššího ročníku

Přeřazení nadaného žáka do vyššího ročníku se ve čtvrté části vyhlášky věnuje § 30 a § 31. V § 30 je uvedeno, že mimořádně nadaného žáka může do vyššího ročníku přeřadit ředitel školy a to i bez absolvování předchozího ročníku na základě zkoušek před komisí. Tuto komisi stanovuje ředitel školy a má obvykle tři členy: předsedu, kterým je zpravidla ředitel školy, zkoušejícího učitele, který je vyučující předmětu dané vzdělávací oblasti a přísedícího učitele. Ředitel stanoví po dohodě se zletilým žákem, popřípadě zákonným zástupcem žáka termín zkoušení. Důležité je, že žák může v jeden den skládat pouze jednu zkoušku. V § 31 je uvedeno, že ředitel stanoví obsah, formu a časové rozložení zkoušky s ohledem na věk žáka. O výsledku zkoušky je pak hlasováno a jak průběh, tak i výsledek jsou uvedeny v protokolu, který je poté součástí školní dokumentace žáka. Za ročník, který žák neabsolvoval, mu nebude uděleno vysvědčení a v následujících vysvědčeních je na zadní straně uvedeno, který ročník žák neabsolvoval. Vyhláška č. 27/2016 Sb. Vyhláška o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných v platném znění.

Přeskakováním ročníků se rozumí urychlování školního procesu. Tento proces se nazývá akcelerace. Je-li prokazatelné, že dítěti nevyhovuje tempo vzdělávání, protože již dané učivo zvládá, může dojít právě k urychlení školního procesu. K základním formám akcelerace patří přeskočení celého ročníku, přeskočení v jednom nebo více předmětech, dřívější vstup na vyšší úroveň vzdělávání (například možný nástup na střední školu dříve, než je dosaženo adekvátního věku žáka), může se dále jednat o zhuštění studia dvou ročníků v jednom školním roce, seskupování napříč věkovými skupinami, paralelní studium, kdy může žák základní školy již souběžně studovat některé předměty na střední škole, dále se může jednat o dřívější nástup do školy u dítěte mladšího šesti let. (Fořtík, Fořtíková, 2015)

Akcelerace není pro školu nijak náročná, škola řeší především úpravu rozvrhu žáka, pokud přeskakuje ročník pouze v některých předmětech. Je to však razantnější zásah do celého průběhu studia nadaného žáka, proto je důležité zjistit, jestli nejsou důvody k akceleraci pouze nátlakem druhých lidí, např. učitelů nebo rodičů. Aby mohlo k akceleraci dojít, musí dítě disponovat vynikajícími znalostmi, a po stránce sociální a emocionální by mělo být stabilní. (Fořtík, Fořtíková, 2015)

Akcelerace má své jak pozitivní, tak i negativní stránky. Mezi pozitivní stránky patří to, že se dítě nebude muset již zabývat učivem, které zvládá a bude moct ve svých znalostech postoupit dopředu. Dojde ke zvýšení produktivity jeho práce, může se více věnovat zájmům, dostává se mu většího místa pro vlastní zkoumání, úkoly které plní vedou k jeho rozvoji, zvyšuje se jeho motivace, rozvíjí se pracovní návyky. K negativním stránkám pak zcela určitě patří emocionální a fyzická nezralost dítěte, neschopnost srovnat se s větším akademickým tlakem, frustrace i psychické trauma z vysokých nároků. Žák, který přeskakuje ročník, se dostává do skupiny jedinců, kteří jsou sice inteligenčně podobní, ale věkově jsou rozdílní a to může taky způsobit problémy, neboť jej nemusí kolektiv starších žáků pozitivně přijmout mezi sebe. Takový žák lehce nabyde dojmu, že nikam nepatří, neboť s vrstevníky nenavštěvuje některé hodiny a staršími není přijat. (Fořtík, Fořtíková, 2015)

4.4 Rozšíření učiva nad rámec osnov

V minulosti se již řada programů snažila reagovat na potřeby nadaných dětí, ale byly zaměřeny pouze na rozšíření znalostí a vědomostí žáků. Rozšiřování učiva nad rámec osnov nazýváme obohacování. Nejedná se tedy o urychlení školního vzdělávání, žák nepostupuje proti vrstevníkům ve vzdělávání rychleji, ale obsah vzdělávání nadaného žáka je vytvořen tak, aby učivo, které je aktuálně probíráno, bylo ve srovnání s ostatními zvládnuto ve větším rozsahu a větší hloubce. Tato forma vzdělávání je provozována v rámci běžné třídy. Velkou výhodou takového vzdělávání zůstává to, že dítě zůstává se svými vrstevníky a utváří si tak lepší sociální zázemí. (Hříbková, 2009)

Jistou metodou obohacování jsou i víceletá gymnázia a specializované matematické a jazykové školy, neboť mají rozšířený program vzdělávání buď ve specifických oblastech (jazykové, sportovní, hudební nebo matematické), nebo ve všeobecných vzdělávacích oblastech, kde se předpokládá návaznost studia na vysoké škole. (Fořtík, Fořtíková, 2015)

5. Základní principy práce s nadanými

Pokud má nadaný žák prospívat a rozvíjet své schopnosti, je nutno zvolit vhodné metody a formy práce. V běžné třídě se výuka opírá o dva základní principy – princip individualizace a princip diferenciací vyučovacího procesu. Diferenciací se rozumí rozdělení žáků podle vstupních znalostí, schopností a dispozic s cílem vytvoření optimálních vzdělávacích podmínek, které jsou přiměřené jejich předpokladům. Mezi základní zásady práce s nadanými žáky patří:

- 1. Umožnit pracovat rychlejším tempem** – nadaní žáci se mohou podle svého výkonu rozdělovat na „badatele“ nebo „řešitele“. Jedna skupina potřebuje k propracování úkolů větší množství času, aby vytvořili hodnotný výstup. Druhá skupina se zaměřuje na rychlost a správnost řešení úkolů. Proto je velmi důležité, aby žáci „řešitelé“ měli možnost pracovat rychlejším tempem než zbytek třídy a aby měl pro ně učitel připravenou zásobu úkolů, které mohou využít v případě, že skončí s prací dříve, než zbytek třídy.
- 2. Méně procvičování, umožnit postup vpřed** – často se uvádí, že nadaní žáci zvládají nové učivo již v momentě, kdy je představováno. Obvykle toto učivo nepotřebují procvičovat ani upevňovat. V tom případě je vhodné jim umožnit postup kupředu, nabídnout jim alternativní práci.
- 3. Náročnější výuka** – výuka nadaných žáků by měla obsahovat náročnější prvky, ve výuce by měli využívat více syntézu, analýzu a hodnotící posouzení.
- 4. Nezávislost** – nadaní bývají velmi často schopni pracovat samostatně. Je potřeba je k samostatné práci vést a podporovat je v ní.
- 5. Kreativní myšlení a divergentní úkoly** – nadaní žáci, kteří disponují vysokou úrovní tvořivého myšlení, upřednostňují úkoly, kde je dáno správné řešení předem. Ve výuce jsou takové úkoly důležité pro rozvoj obrazotvornosti a produktivity nejen u žáků nadaných. Tvořivé úkoly dobře fungují např. v exaktních vědách (v matematice a fyzice – modelování, rýsování), ale podstatou je, zapojit je do všech výukových předmětů.
- 6. Abstraktní úkoly** – nadaní žáci dokáží s abstraktními pojmy pracovat mnohem dříve, než jejich vrstevníci. Možná z tohoto důvodu se projevují nadané děti již raném věku tím, že se zajímají o čísla a o matematiku.

- 7. Kontakt s intelektovými vrstevníky** – nadaní bývají často ve vzdělávacím procesu osamělí, neboť nemohou najít vrstevníka se stejnými zájmy či schopnostmi. Proto vyhledávají společnost starších dětí nebo dospělých. Hrozí zde riziko, že pojmu fakt být nejlepší za automatický a do budoucna hrozí to, že mohou postrádat strategie efektivního myšlení. Je proto důležité, aby se dostali do společnosti dalších nadaných dětí.
- 8. Zkušenostní učení** – je vhodnou formou učení, protože se výsledky tohoto učení přenesou do běžného života. Probíhá na základě konkrétní zkušenosti. Pokud nadaný vidí souvislosti naučeného s denní realitou, tak z toho velmi dobře profituje.
- 9. Raná specializace v rámci výuky** – nadaní se velmi často již v raném věku zajímají o nějakou oblast, proto je důležité tento zájem dále rozvíjet buď v rámci výuky, nebo prostřednictvím mimoškolních aktivit.
- 10. Opora o vlastní zájmy** - v rámci obohacování učiva je vhodné se opírat o zájmy dítěte. Bude tak dosaženo kladného přístupu žáka k takovým úkolům. Pokud by nebyl brán ohled na jeho zájmy, může dojít k tomu, že se stává pro něj nezajímavou, nežádoucí a bude postrádat význam. (Fořtíková, 2009)

Při práci s nadanými je mimo jiné důležité dodržovat adekvátní přístupy, je nutno k nim přistupovat jako k sobě rovným, nepoužívat autoritativní komunikaci, ale věci vysvětlovat. Je potřeba nadaným dětem naslouchat a respektovat jejich názory a potřeby, přestože jsou schopny o nich hovořit celé hodiny. Spíše než nutit je do nějakých činností, je vhodné je dobře motivovat. Samy jsou pak schopny si tyto činnosti vést a řídit podle vlastních schopností. Jen tak mohou mít dobrý pocit z toho, že se jim jejich vlastní práce podařila, a okolí je za ni ocenilo. Na kritiku jsou často citlivé, ale pokud si nejprve výsledek zhodnotí samy a posoudí určité nedostatky, zjistí, že kritika může být pozitivním faktorem osobnostního rozvoje. Stěžejní zásadou při práci s nadanými dětmi jsou realistická očekávání, která pokud jsou nízká, mohou zpomalit rozvoj nadaného dítěte. Pokud jsou ale nároky na nadané dítě příliš vysoké, mohou mu způsobit frustraci, neboť je dítě nedokáže splnit. Optimálním řešením pro nadané děti by bylo, kdyby se mohly vzdělávat společně. Ve společnosti stejně nadaných jedinců se cítí dobře, mohou si navzájem vyměňovat své poznatky, zkušenosti, zážitky i problémy. (Havigerová, 2011)

II. PRAKTICKÁ ČÁST

6. Volba výzkumné metody

6.1 Charakteristika výzkumu

Bakalářská práce se zabývá vzděláváním nadaných žáků na základních školách ve Zlínském kraji. Práce se zabývá tím, jaké rozdíly se ve vzdělávání nadaných žáků na českých školách vyskytují. Volba tohoto tématu nebyla složitá, neboť nám šlo o to zjistit, zda jiné školy vzdělávají nadané žáky jinými metodami či formami než tak činila škola, kterou navštěvoval náš mimořádně nadaný syn. Stalo se tak i z důvodu, že se nám nejevilo vzdělávání nadaného žáka v běžné základní škole podle individuálního vzdělávacího plánu dostatečné a plnohodnotné. Chtěli jsme zjistit, jestli to na jiných školách funguje stejně, nebo obdobně. Nejlepší metodou se nám zdál být kvalitativní výzkum, kdy dochází k přímému kontaktu s respondenty a jsou jim na místě kladeny přímé otázky. Respondenti tak měli možnost se k daným otázkám plnohodnotně vyjádřit a mohli je na místě doplnit, což by se u kvantitativní metody stát nemohlo.

6.2 Cíl výzkumu

Hlavním cílem výzkumného šetření bylo zjistit, jak probíhá vzdělávání nadaných žáků, jaké jsou aplikovány metody a způsoby vzdělávání v případě vzdělávání nadaných žáků na základních školách ve Zlínském kraji. Tento výzkumný cíl je docela rozsáhlý, proto jsme jej rozdělili do několika dílčích cílů:

- zjistit, zda jsou metody a formy, které učitelé používají, pro vzdělávání nadaných žáků ve školách dostatečné;
- získat informace o tom, jak vnímají nadaného žáka jeho spolužáci v běžné třídě základní školy;
- zjistit, jak se ke vzdělávání nadaných žáků staví samotní učitelé, jestli v něm vidí výhody nebo spíš nevýhody;

- dále nás zajímalo, jak moc je náročná příprava na vyučování nadaného žáka;
- zjistit, zda škola, která pracuje s nadanými žáky, nabízí mimo vyučování další aktivity, které by je dále v jejich nadání rozvíjely.

Podle uvedených cílů byly stanoveny následující výzkumné otázky:

Výzkumná otázka č. 1

Je pozornost věnovaná nadaným žákům na základních školách dostatečná?

Výzkumná otázka č. 2

Jak je nadaný žák přijímán ve škole učiteli a svými spolužáky?

Výzkumná otázka č. 3

Je pro učitele základních škol nadaný žák výzvou, nebo v něm vidí jen hromadu další práce navíc?

Výzkumná otázka č. 4

Nabízí škola nadaným žákům nějakou formu mimoškolních aktivit, které by rozvíjely jejich nadání?

6.3 Metody sběru dat

6.3.1 Kvalitativní výzkum

Pro výzkumné šetření jsme použili kvalitativní techniku sběru dat v podobě strukturovaného rozhovoru. Informace získané z rozhovoru byly doslovně zaznamenány písemnými poznámkami.

„Kvalitativní výzkum je proces hledání porozumění založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní, holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách.“ (Creswell, 1998, s. 12)

Sběr dat byl tvořen kladením otázek (viz příloha č. 1) pedagogům a následným získáváním informací. Důležité bylo získání pravdivých informací od respondenta. Pro rozhovor je typické, že jej provádí pouze jedna osoba. Kladené otázky by měly být pro respondenta jasné, citlivé, neutrální a otevřené. Dotazovaný musí mít možnost vyjádřit svůj vlastní názor.

„Vedení kvalitativního rozhovoru je umění i vědou zároveň. Vyžaduje dovednost, citlivost, koncentraci, interpersonální porozumění a disciplínu.“ (Hendl, 2005, s. 168-172)

6.3.2 Metoda prostého výčtu

Metoda prostého výčtu je metoda, která má blízko ke kvantitativní analýze dat, umožňuje kvantifikovat některá kvalitativní data. Jedná se například o četnost výskytu jistého jevu nebo poměru a jeho výskytu k jevu jinému. Může se také jednat o vyjádření míry prožitku (jak moc) apod., který nám dává také platnou informaci o kvalitě. (Miovský, 2006)

6.4 Výzkumný vzorek

Pro výzkum vzdělávání nadaných žáků byly zvoleny základní školy v celém Zlínském kraji. Jednalo se celkem o 280 základních škol. Nejprve byly všechny základní školy osloveny a požádány o vyslovení, zda na jejich základní škole dochází k vzdělávání nadaných žáků, či nikoliv. Z celkového počtu odpovědělo celkem 172 základních škol, že nadané žáky nevzdělávají. Kladná odpověď přišla z 12 základních škol. Zbylých 96 základních škol svoji odpověď nezaslalo vůbec.

V případě kladné odpovědi jsme školu kontaktovali a domluvili se na schůzce k provedení strukturovaného rozhovoru. Z oslovených dvanácti ředitelů základních škol souhlasilo s rozhovorem 8 škol.

Tuto bakalářská práci jsme zaměřili na průzkum podmínek vzdělávání nadaných žáků na základních školách ve Zlínském kraji. Zlínský kraj byl vybrán z důvodu blízkého přístupu ke skupině respondentů. Do výzkumu byli zapojeni pouze pedagogové základních škol, kteří pracují s nadanými žáky ve školách a kteří souhlasili se strukturovaným rozhovorem. Všichni dotazovaní pedagogové pracují na prvním stupni základní školy. To znamená, že s žáky tráví převážnou většinu času jejich výuky. Jednalo se pouze o městské školy.

Samotný výzkumný vzorek byl tvořen osmi pedagogy základních škol. Se všemi pedagogy jsme se předem na strukturovaném rozhovoru domluvili. Výzkum pak probíhal na půdě školy, kde pedagog pracuje, v době kdy měl volnou hodinu, nebo ihned po vyučování.

6.5 Vyhodnocení výzkumu

Učitel a nadaný žák

Na základě analýzy dat jsme dospěli k závěru, že v dnešní době již nevidí pedagogové nadaného žáka ve škole pouze jako přítěž, práci navíc, nebo uměle vyvolaný trend, jak tomu bylo v dřívější době, kdy bylo nadaných žáků diagnostikovaných jen minimum. Přesto se najdou i dnes pedagogové, kteří by byli spokojenější, kdyby se nadaný jedinec tak zvaně „vezl“ s ostatními a nevyčínal.

Díky tomuto zjištění bychom mohli učitele rozdělit do dvou skupin. Jednu skupinu by tvořili učitelé „aktivní“, kteří se mimo jiné ve své práci zajímají i o vzdělávání nadaných žáků a tudíž se nějakým způsobem dále vzdělávají i v této oblasti. Jsou to učitelé, kteří si uvědomují odlišnost nadaného žáka, jeho specifika a potřeby. Takoví učitelé berou práci s nadaným žákem jako jistou výzvu a hledají pro něj různé alternativní přístupy v práci s ním v běžné třídě. Obvykle se takovýmto způsobem k nadaným žákům staví ženské respondentky. Taky jsme ve většině případů rozhovor vedli se ženami.

Opačnou skupinou dotazovaných jsou ti, které můžeme označit jako „pasivní“. Téměř vždy se jednalo o učitele muže. Tito učitelé nejsou nadšeni z toho, že mají nadaného žáka ve třídě vzdělávat jiným způsobem, než vzdělávají zbytek třídy. O nadání se nijak zvlášť nezajímají a taky se v této oblasti aktivně nevzdělávají. Jsou k nadání spíše skeptičtí, nadaného žáka neuznávají jako žáka se specifickými vzdělávacími potřebami. Proto se jejich výuka ve třídě, kde se nachází integrovaný nadaný žák nijak zvlášť neodlišuje od výuky v jakékoliv jiné třídě.

Z analýzy dat jsme zjistili, že zaměstnanci škol, kteří mají možnost pracovat s nadanými, jsou téměř vždy učitelé. Pouze v jednom případě se na vzdělávání nadaného žáka podílí výchovný poradce, v jednom případě asistent pedagoga a ve dvou případech školní psycholog. Vše se údajně odvíjí od vytíženosti a náplně práce pracovníků školy. Učitel, který má nadaného žáka ve třídě, jej učit musí. Výchovný poradce nebo školní psycholog se s takovým žákem nemusí dle zjištění dostat ani do kontaktu, pokud to nevyžaduje situace. Protože se dle zjištění nadaní žáci vyskytují výhradně na prvním stupni základní školy, pracují s nimi jejich třídní učitelé. Ti tak mohli posoudit, v které oblasti projevuje nadaný žák nadprůměrné schopnosti.

Není to však pravidlem, neboť na některé školy již v dnešní době přicházejí žáci s diagnostikovaným nadáním v předškolním věku. Taky je úplně běžnou praxí, že si nadání všimnou spíše rodiče nebo jejich známí či příbuzní, než učitelé. Vše záleží na tom, jak se celkově takový žák projevuje navenek. Může se jednat o žáka, který je klidný, tichý, introvertní a plní si své povinnosti, ale zároveň nedává najevo, že by chtěl pracovat výkonněji. Nadání u takového žáka může pak zůstat neodhaleno dlouhou dobu, nebo i nastálo. Může jí ale taky o žáka, který se bude projevovat tak, že bude vyžadovat pozornost, bude chtít další úkoly, protože bude mít ty zadané učitelem s předstihem splněny, bude vyrušovat nebo bude odmítat některé úkoly plnit z důvodu, že jsou pro něj moc lehké. Zde si většinou učitel všimne, že se jedná o žáka se specifickými potřebami. Často má učitel dojem, že se u dítěte projevuje spíše porucha chování, než že by bylo nadané a nudilo se ve vyučování.

Z pohledu matky mimořádně nadaného dítěte jsou takové situace celkem běžné. Setkali jsme se u syna s tím, že se ve škole neprojevoval tak, aby si učitelka všimla, že disponuje nadprůměrnými schopnostmi v oblasti matematiky a přírodních věd. Jedná se o dítě, které je tiché a spíše introvertní. Až po té, co zjistila, jaké má znalosti v oblasti matematiky, a po vyšetření školní psycholožkou, syna obratem odeslala na vyšetření do pedagogicko-psychologické poradny, kde se mimořádné nadání potvrdilo.

Zde hraje podstatnou roli věk učitele a délka jeho pedagogické praxe. Učitel, který učí téměř čtyřicet let a chybí mu pár let do důchodu, neusiluje o to, aby měl ve třídě nadaného žáka a musel s ním pracovat jinak, než s ostatními žáky ve třídě. Proto nedává najevo, že by se mu zdál některý z jeho žáků výjimečný a nepošle jej s rodiči na vyšetření do poradny, pokud žák nevykazuje žádné další potřeby. Z výzkumu je patrné, že s nadanými žáky pracují učitelé s praxí od dvaceti sedmi do třiceti dvou let. Pouze v jednom případě se jedná o učitele s praxí v délce patnácti let.

K našemu překvapení, jsou za nadaného žáka ve třídě rádi právě učitelé s delší praxí, učitelé, kterým je přibližně padesát let, neboť je prý takový žák udržuje stále ve střehu. A nejenom jeho samého, ale i ostatní žáky ve třídě. Učitelé využívají nadání žáka i k tomu, že mu zadávají úkoly, kterými vlastně nadaný žák přebírá úkoly samotného učitele, jako je například vymýšlení jednoduchých příkladů a následná kontrola těchto příkladů spolu s ostatními žáky. Proti tomu učitel s patnácti letou praxí za nadaného žáka rád není, nevidí v tom žádnou výhodu, jen samé problémy. Většina učitelů tak popisuje svůj vztah s nadaným žákem jako bezproblémový. Vždy se to ale odvíjí od toho, jak moc je učitel nejen schopen, ale hlavně ochoten s nadaným žákem

pracovat. Schopný učitel využije potenciálu nadaného žáka a bude vyhledávat alternativní způsoby výuky.

Identifikace nadaného žáka

Z výzkumného šetření jsme zjistili, že ve většině případů přijdou na to, že je dítě nadané jeho rodiče. Pouze nepatrný zlomek tvoří třídní učitelé. Ti to odůvodňují tak, že mají ve třídě různorodé žáky, vyskytují se tam děti, které mají specifické vzdělávací potřeby, ale obvykle v oblasti chování, nebo poruch učení. Proto jim nepřijde nijak zvláštní, že se tam nacházejí jedinci, kteří pracují samostatně, nevyrušují a nic po učiteli nechtějí. Prostě tak nějak splynou s davem. Proto je pro ně potom šok, když rodič požádá o vyplnění dotazníku do poradny s důvodem podezření na nadání žáka. I z tohoto důvodu je důležité, aby se učitelé zaobírali oblastí nadaného žáka v běžné třídě. Mnohdy je nadání skryto za nějakou poruchou, například za dyslexií, dysgrafií, poruchou chování, Aspergerovým syndromem, PAS a jinými poruchami.

Z rozhovoru jednoho z učitelů jsme se dozvěděli, že jeden jeho kolega rodičům oznámil, ať si dají dítě s diagnostikovaným nadáním na jinou školu, neboť on na něj stejně mít čas nebude. Z toho pak plyne fakt, že buď rodič upřednostní nadání dítěte a přesměruje ho na jinou školu, pokud se nějaká vhodná v blízkosti jeho bydliště nachází a vyjme ho z kolektivu, kde měl dobré kamarády. Nebo dítě v té stejné škole ponechá s tím, že sice zůstane v kolektivu, kde má dobré kamarády, ale učitel se mu nebude věnovat podle jeho potřeb. Potom ovšem dochází k mrhání talentu dítěte.

Pozornost věnovaná nadaným žákům

Naštěstí dnes téměř všichni dotazovaní učitelé věnují nadaným žákům alespoň nějakou pozornost. Vychází to hlavně z vypracování individuálního vzdělávacího plánu nadaného žáka. Dostáváme se k tomu, že je nadaným dětem věnována individuální péče, dostávají úkoly navíc, pracují v menších skupinkách, v rámci nadání docházejí na některé předměty do vyšších ročníků, nebo dokonce v pololetí přeskakují ročník. Řada učitelů uvedla, že právě tím, jak nadanému žákovi věnovali zvýšenou pozornost a jejich vnímání se více zaměřilo na jejich

potřeby, se situace v této oblasti obrátila k lepšímu. Čím víc se chování žáka stávalo vyrovnanější, tím víc se projevovalo i jeho nadání.

Forma výuky ve škole

Dost podobně je na tom organizace výuky nadaného žáka na dotazovaných školách. Nejčastěji se jedná o práci podle individuálního vzdělávacího plánu, žáci dostávají v hodinách úkoly navíc, na některé předměty docházejí do vyššího ročníku, účastní se různých soutěží a olympiád, pracují po vyučování s vyučujícím v rámci jejich rozvoje nebo navštěvují speciální třídu pro nadané žáky.

Každá škola pracuje s nadaným žákem jinak, přestože to tak na první pohled nevypadá. Z pohledu matky mimořádně nadaného dítěte můžeme uvést, že náš syn měl nárok na tři hodiny matematiky týdně navíc. Dokonce to chvíli vypadalo, že by s ním matematiku dělal učitel matematiky druhého stupně po vyučování, individuálně. Nakonec vše dopadlo jinak. Tyto tři hodiny byly zřejmě dobře finančně ohodnoceny, neboť si je hodlal ponechat jeho třídní učitel. Vize byla taková, že budou používat speciální učebnice, PC programy a speciální pomůcky. A hlavně, že tam syn bude sám. Tady pohádka končí. Učitel matematiky se toho vzdal, třídní učitel řekl, že tři hodiny týdně nestíhá, ale dvě určitě ano a že to bude bezva. Nakonec nestíhal ani ty dvě. A protože měl několik žáků na doučování jiných předmětů. Tak proč to nespojit, když to je zapláceno. Syn skončil po určité době tak, že jej učitel posadil k počítači, zadal mu úkoly a věnoval se žákovi, který měl nedostatky v českém jazyce. Na naše připomínky a následně na připomínky poradny to odůvodnil tím, že nikomu neuškodí doučování z českého jazyka, ani nadanému a matematiku si může dělat na počítači i sám. Doslova prohlásil:

„On už toho umí víc než já, já se můžu učit od něj.“

To se pak ale školy nesmí divit, že tito žáci odejdou při první příležitosti na víceletá gymnázia.

Použité metody a pomůcky

Z analýzy dat jsme získali informace týkající se používání pomůcek pro nadané žáky. Většina škol se stále nejvíc drží používání pracovních listů a učebnic pro vyšší ročníky, a to hlavně k samostatné práci žáka, neboť asistenty pedagoga dotazovaní respondenti k nadaným žákům nevyužívají. Dále se používají v běžných třídách interaktivní tabule a počítačové programy. Pouze dva učitelé uvedli, že při práci s nadaným žákem využívají různé alternativní učebnice pro nadané děti, encyklopedie, názorné pomůcky a deskové hry na rozvoj logiky a myšlení. Tito stejní učitelé se dále zmínili o tom, že veškeré pomůcky určené nadaným žákům, rádi využívají v rámci celé třídy, hlavně názorné pomůcky a deskové hry. Dokonce pořádají ve třídě soutěže ve hře Dáma, nebo Šachy. Do těchto soutěží se zapojují i samotní učitelé.

Metody práce s nadanými žáky volí šest učitelů z osmi hromadnou s ostatními žáky v běžné třídě. Často se pak jedná o samostatnou práci nadaného žáka, kdy v předmětu, kde se projevilo nadání, pracuje samostatně podle svého vlastního tempa. Jedna škola preferuje projektové vyučování a to pro všechny, ne jen pro nadané a v jedné třídě volí paní učitelka skupinové vyučování, nebo práci ve dvojici. Učitelé se k této otázce vyjadřovali s připomínkami, že pokud mají třicet dětí ve třídě, nejsou ani nějaké alternativní metody výuky moc reálné. Téměř v každé třídě se kromě žáka nadaného, nacházejí i žáci mající různé poruchy učení a taky poruchy chování. Proto je podle nich nejlepším řešením, když nadaný žák na některé předměty, v kterých projevuje nadání, dochází do vyššího ročníku. Ne každý žák je ale schopen se po sociální stránce začlenit do skupiny starších dětí. Mnohdy se jedná o žáka, který nastoupil již školní docházku s předstihem, před dovršením šesti let a proto pak nemá zájem chodit na některé předměty s dětmi o dva roky staršími.

Soužití ve třídě

Sedm učitelů shodně vyjádřilo názor, že pokud nadaný žák zůstane v běžné třídě, mají z toho užitek i ostatní žáci. Nadaní žáci motivují ostatní žáky pro práci ve výuce a k lepším výkonům. Mají větší snahu se nadanému žákovi přiblížit, táhne je kupředu. Pro každou třídu je obecně moc důležité, aby v ní byli žáci, kteří jsou cílevědomí. Nemusí být nadaní, ale takoví, kteří vedou ostatní žáky dopředu. I z pohledu učitelů je obrovskou výhodou mít nadaného žáka ve

třídě, neboť nechávají učitele stále ve střehu, učitel nezakrní v zajatých metodách a postupech, má potřebu vyhledávat nové věci a nové způsoby výuky. Učitel tak nevyhoří, je neustále konfrontován s náročnými žáky, kteří však dosahují pokroků, tedy učitelé poskytují pozitivní zpětnou vazbu v jeho úsilí. Dochází k častější kooperaci s třídním učitelem, vedením školy i ostatními vyučujícími. Učitelé vnímají nadaného žáka jako možnost snadnější reprezentaci školy v olympiádách a soutěžích. Jeden respondent se k otázce vyjádřil negativně. Uvedl, že mít nadaného žáka není výhodou, nýbrž přítěží. Vzdělávání provázejí obtíže v sociálních oblastech.

Ostatními spolužáky jsou nadaní žáci dle názorů respondentů přijímáni výborně. Dochází k rozmanitým sociálním interakcím, dokonce i při přechodu do vyššího ročníku žák velmi dobře rychle zapadl do nového kolektivu ve třídě. Spolužáci zohledňují mimořádné nadání žáka a tolerují i jeho případné obtíže v sociální oblasti. Učitelé, kterých jsme se dotazovali na otázku přijetí nadaných žáků ostatními žáky v běžné třídě uvedli, že neshledávají žádné problémy v této oblasti. Žádný z těchto nadaných žáků nemá jinou diagnózu, než nadání, tudíž jsou bezproblémoví a kamarádští, nestrání se kolektivu, ani se nepovyšují nad ostatními.

Náročnost práce s nadanými žáky

Zároveň dotazovaní učitelé uvedli, že práce v tak rozmanité třídě je pro ně náročná, protože jde sice o přípravu pro děti věkově stejné, ale úrovní odlišné. Rychlost pracovního tempa a odlišnost zadání je pro některé frustrující. Učitel nesmí nadaného žáka jednostranně a přehnaně vyzdvihoval, aby zároveň nezastavil jeho růst a rozvoj. Je třeba podporovat všechny žáky ve třídě, ale každého trochu jinak, což bývá někdy oříšek. Je to práce daleko náročnější, než s běžnou populací. Vyžaduje hodně znalostí o této skupině žáků, respektování jejich specifík, hodně pečlivou a delší přípravu na vyučování. Dále vyžaduje přípravu nad rámec standardu, vyhledávání nových metod a forem výuky. Učitel hledá zábavnější materiály a úkoly do výuky. Je velmi důležité a taky náročné nadaného žáka správně směřovat, být přiměřeně kritický, dokázat jej účelně zaměstnat, aby to sloužilo k jeho prospěchu. Příprava proto musí být důkladně promyšlená. Učitel, který se po celou dobu rozhovoru vyjadřoval negativně k zařazení nadaného žáka do běžné třídy uvedl, že je tato příprava náročná hlavně časově. Týdně se musí připravit na dvacet dva hodin výuky a každá práce navíc je pro něj přesčasem a zátěží. Zde uvedl jako příklad soutěže, olympiády, projekty, exkurze, kterých se nadaný žák účastní a

vzdělávací kurzy pro učitele. Tento respondent zastává názor, že děti se speciálními vzdělávacími potřebami mají navštěvovat speciální třídy.

Hodnocení výkonů nadaných žáků

Z rozhovorů s učiteli vyplynul fakt, že i v dnešní době používají školy k hodnocení žáka klasický klasifikační systém, tedy známkování. Tento systém bývá doplněn ústními nebo písemnými pochvalami. Učitelé shledávají známkování jako dobrou formu motivace.

Mimoškolní aktivity

Dále se školy v dnešní době stále více snaží rozvíjet žáky mimoškolními aktivitami. Zapojují se i do různých projektů, nabízejí řadu zájmových kroužků, mezi které řadí čtenářské dílny, animace, přírodovědné semináře, kluby deskových her, šachový kroužek, mladý fyzik, matematické kroužek, ale taky celou řadu pohybových kroužků. Mimo vyučování se žáci mohou účastnit celé řady soutěží a olympiád.

Proškolení pedagogů

Učitelé, kteří vyučují nadané žáky, se již běžně proškolují v této oblasti, aby dělali svou práci svědomitě. Navštěvují různé semináře na téma práce s nadanými a mimořádně nadanými žáky. V oblasti vzdělávání shledávají ještě nedostatky, neboť seminářů buď není dostatečné množství, nebo se konají v příliš velké vzdálenosti. Mají ale zájem se neustále vzdělávat, neboť je vzdělávání se v oblasti péče o nadané žáky vedlo k lepšímu vzhledu do této problematiky a každá další návštěva kurzu je motivuje k práci s nadanými žáky.

Závěr

Závěr bakalářské práce pojednává o tom, zda daří plnit požadavky předkládané školám ke vzdělávání nadaných žáků.

Práce je složena ze dvou částí – teoretické a praktické. V teoretické části jsme se pokusili o shrnutí základních informací o žácích s nadáním a jejich vzdělávání na českých základních školách. Teoretická část se zabývá problematikou nadaných dětí, jsou v ní zahrnuty poznatky jak z české odborné literatury, tak i z literatury světové.

Praktická část obsahuje výsledky získané ze strukturovaných rozhovorů s učiteli základních škol prvního stupně, kteří se podílejí na vzdělávání nadaných žáků. Tohoto výzkumu se zúčastnili učitelé základních škol Zlínského kraje. Učitelé byli dotazováni na jejich pracovní půdě, tedy ve školách, kde pracují. Byly jim pokládány otevřené otázky a oni na ně vyjadřovali svůj vlastní názor. Otázky byly předem sestaveny, všichni učitelé dostali stejné otázky.

Na základě analýzy získaných dat se nám podařilo zjistit, že metody a formy, které používají učitelé na základních školách při výuce s nadanými žáky, by mohly být na mnohem vyšší úrovni, než jsou dnes. Stále se nadané děti vzdělávají hromadně s ostatními žáky v běžných třídách, málo navštěvují na výuku profilových předmětů vyšší ročníky, spíše zpracovávají obtížnější pracovní listy.

Zjištění, že nadaný žák ve třídě vrstevníků nijak zvlášť nevyčnívá a je přátelsky přijat spolužáky, je velmi pozitivní informací. Zjistili jsme, že nadaného žáka nevnímají spolužáci ve třídě jako konkurenta, ale spíše jako někoho, kdo jim rád poradí, některé věci vysvětlí nebo pomůže. A to je velmi důležitý aspekt při vzdělávání žáků se specifickými potřebami. To, jaké klima ve třídě panuje, je velmi důležité ve vzdělávání všech žáků ve školách.

Ani samotní učitelé nemají obecně problém se vzděláváním nadaného žáka v běžné třídě, nevdají jim práce navíc, kterou stráví přípravami na vyučování. Učitelé vnímají práci s nadanými dětmi jako výzvu a okořenění běžného typu výuky. Shodli se na tom, že práce s nadanými dětmi náročná jistě je, ale stojí to za tu práci, neboť jim poskytuje pozitivní zpětnou vazbu.

Z analýzy dat jsme získali informace, že školy již běžně nabízejí nadaným, ale i dalším žákům celou řadu mimoškolních aktivit, které se pozitivně podílejí na jejich dalším rozvoji.

Tyto aktivity s dětmi provozují buďto samotní učitelé, zapálení pro vědu, nebo jsou najímáni na práci s dětmi různí externisté.

Z výzkumu je patrné, že postoj k problematice nadaných dětí není ovlivněn ani tak lety praxe nebo pohlavím učitele, ale spíše tím, jak se projevuje nadšení pro práci, ochota dělat práci naplno a mít snahu se neustále vzdělávat. Je potřeba si uvědomit, že není snadné, účastnit se procesu vzdělávání nadaných žáků. Za nejdůležitější ale považujeme fakt, že je stále třeba brát ohled na dítě samotné, na jeho přání a potřeby.

Psaní této práce mne přesvědčilo o tom, že je nutno se nad touto problematikou více zamyslet. Možná by pro budoucí pedagogy bylo přínosné, kdyby se s problematikou vzdělávání nadaných žáků seznámili již během svého studia na pedagogických fakultách, aby se jim tak ulehčilo vklouznutí do světa dětí s nadáním.

Použitá literatura:

Seznam literatury:

Campbell, James R. *Jak rozvíjet nadání vašich dětí.* Praha: Portál, 2001. 176 s. ISBN 80-7178-516-4.

CRESWELL, John W. *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five traditions.* Thousand Oaks, California: Sage Publications, 1998, 488 s. ISBN 0-7619-0143-4.

Fořtík, Václav; Fořtíková, Jitka *Nadané dítě a rozvoj jeho schopností.* Praha: Portál, 2015. 128 s. ISBN 978-80-262-0969-0.

Fořtíková, Jitka; Renzulli, Joseph S.; Reisová, Sally M.; Montgomeryová, Diana; Jurášková, Jana *Úspěšná výuka mimořádně nadaných dětí.* Praha: Triton, 2008. 168 s. ISBN 978-80-7387-173-4.

Hartl, Pavel; Hartlová, Helena *Psychologický slovník.* Praha: Portál, 2015. 776 s. ISBN 978-80-262-0873-0.

Havigerová, Jana M. *Pět pohledů na nadání.* Praha: Grada, 2011. 144 s. ISBN 978-80-247-3857-4.

Hendl, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace.* Praha: Portál, 2005, 407 s. ISBN 80-7367-040-2.

Hříbková, Lenka *Nadání a nadaní.* Praha: Grada, 2009. 256 s. ISBN 978-80-247-1998-6.

Hříbková, Lenka *Základní témata problematiky nadaných.* Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha s. r. o., 2007. 72 s. ISBN 978-80-86723-25-9.

Laznibatová, Jolana *Nadané dieťa: jeho vývin, vzdelávanie a podporovanie.* Bratislava: Iris, 2012. 394 s. ISBN 80-89018-53-X

Machů, Eva *Nadaný žák.* Brno: Paido, 2010. 124 s. ISBN 978-80-7315-197-3.

Miovský, Michal *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu.* Praha: Grada, 2006. 332 s. ISBN 80-247-1362-4

- Mudrák, Jiří *Nadané děti a jejich rozvoj*. Praha: Grada, 2015. 176 s. ISBN 978-80-247-5089-7.
- Mönks, Franz J. *Naše dítě je velmi nadané*. Praha: Grada, 2002. 89 s. ISBN 80-247-0445-5.
- Portešová, Šárka *Rozumově nadané dítě s dyslexií*. Praha: Portál, 2011. 216 s. ISBN 978-80-7367-990-3.
- Průcha, Jan; Walterová, Eliška; Mareš, Jiří *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2013. 400 s. ISBN 978-80-262-0403-9.
- Silbert, Linda B.; Silbert, Alvin J. *Proč chytré děti dostávají špatné známky*. Brno: Edika, 2013. 136 s. ISBN 978-80-266-0166-1.
- Stehlíková, Monika *Nadané dítě*. Praha: Grada, 2018. 160 s. ISBN 978-80-271-0512-0
- Škrabánková, Jana; Trna, Josef *Nadaní žáci a jejich učitelé v českých školách*. Brno: Paido, 2013. 137 s. ISBN 978-80-7315-244-4.
- Webb, James T. *Guiding The Gifted Child: A Practical Source for Parents and Teachers*. Scottsdale: Psychology Press, 2002. 266 s. ISBN 0910707006.

Internetové zdroje:

- MŠMT. Vyhláška č. 27/2016 Sb. Vyhláška o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných [online]. (cit. 2019-02-01) Dostupné z: <http://www.msmt.cz/>
- MŠMT. Zákon č. 561/2004 Sb. Zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (Školský zákon) [online] 2019. (cit. 2019-02-15) Dostupné na: <http://www.msmt.cz/dokumenty-3/skolsky-zakon-ve-zneni-ucinnem-od-15-2-2019>
- MŠMT. [online]. (cit. 2014-0409). Dostupné z: <http://www.msmt.cz/mladez/talentovana-mladez>
- Nadané děti. [online]. © 2019 (cit. 2019-02-15). Dostupné z: <http://www.nadanedeti.cz/pro-odborniky-modely-nadani>
- NUV. [online]. (cit. 2009). Dostupné z: http://www.nuv.cz/rovne_prilezitosti_ve_vzdelavani/nadani/literatura/tvorime_ivp_mimoradne_nadaneho_zaka.pdf

Přílohy

Příloha č. 1: Otázky strukturovaného rozhovoru

Příloha č. 2: Přepisy rozhovorů s pedagogy

Příloha č. 1: Otázky strukturovaného rozhovoru

1. Kteří zaměstnanci Vaší školy mají možnost pracovat s nadanými žáky?
2. Doba Vaší pedagogické praxe.
3. Pracujete v současné době s nadaným žákem?
4. Kdo byl první, kdo u žáka potvrdil jeho nadání?
5. Jaká pozornost je u Vás věnována nadaným žákům?
6. Jakou formou je organizována výuka nadaných žáků?
7. Jaké metody a pomůcky používáte při práci s nadanými žáky?
8. Co je výhodou takové výuky pro učitele, žáka a druhé děti ve třídě.
9. Jak je přijímán nadaný žák svými spolužáky?
10. V čem je práce s nadanými náročná?
11. Jakou formou je školní práce hodnocena?
12. Nabízí škola nadaným žákům mimoškolní aktivity, které rozvíjí jejich nadání?
13. Byl/a jste na práci s nadanými žáky nějak odborně proškolen/a?

Příloha č. 2: Přepisy rozhovorů s pedagogy

Pedagog č. 1

Pedagog uvádí, že s nadanými žáky ve škole pracují výhradně učitelé. Práci učitele vykonává 27 let a v současné době vzdělává jedno žáka s nadáním v oblasti matematiky. První zjištění ohledně nadání provedla třídní učitelka, byl vypracován plán pedagogické podpory a po jeho vyhodnocení byl žák po konzultaci s rodiči odeslán na vyšetření do pedagogicko-psychologické poradny, která nadání potvrdila. Ve škole je nadaným žákům věnována stejná pozornost, jak všem ostatním, ale pro jeho maximální rozvoj dělá škola vše, co je v jejich silách. Výuka probíhá v běžné třídě, žák je vzděláván podle individuálního vzdělávacího plánu. Při výuce jsou použity složitější pracovní listy, učebnice pro vyšší ročníky, deskové hry na rozvoj logiky a myšlení. Nadaný žák v běžné třídě znamená z pohledu pedagoga motivaci pro ostatní žáky. Školou je pak takový žák vnímán jako snadnější forma reprezentace. Práce s nadanými žáky je popisována jako náročnější, a to jak na promyšlenější přípravu, tak na výuku. Nadaný žák je ve škole hodnocen známkami a pochvalami. Mimo vyučování mají žáci možnost navštěvovat různé zájmové kroužky, např. šachy, mladý fyzik. Pedagog uvedl, že na práci s nadanými byl proškolen prostřednictvím seminářů o práci s nadanými žáky.

Pedagog č. 2

Pedagog uvedl, že s nadanými žáky pracují ve škole učitelé a podle potřeby školní psycholog a výchovný poradce. Práci učitele vykonává 28 let a ve škole v současné době pracuje s jedním žákem nadaným v oblasti matematiky a dějepisu. Prvními, kdo u žáka rozpoznal, byli rodiče. Nadání následně potvrdila i pedagogicko-psychologická poradna. Žák je vzděláván podle individuálního vzdělávacího plánu, pozornost je mu věnována individuální, pracuje vlastním tempem v rámci běžné třídy. Ke své práci používá pracovní sešity a učebnice pro vyšší ročníky, počítačové programy a speciální pomůcky. Výhodu nadaného žáka ve třídě je, že je pro ostatní motivací, celou třídu táhne kupředu a pro učitele je výzvou a pomocníkem. Spolužáky je přijímán kladně, jedná se o bezproblémového, spíše tichého žáka, je kamarádký. Náročnější je tato práce určitě na přípravu z časového hlediska a na vyhledávání nových metod a zábavnějších forem výuky. Všichni žáci jsou hodnoceni známkami, tedy i nadání. Škola nabízí pestré mimoškolní aktivity, jako přírodovědný seminář, animace, šachy, sudoku, různé druhy soutěží a olympiád. Na práci s nadanými byl proškolen prostřednictvím semináře o vzdělávání nadaných žáků ve školách.

Pedagog č. 3

Tento pedagog se k otázkám vyjadřoval dost stručně. Na vzdělávání nadaných žáků se ve škole podílejí pouze učitelé. Pedagogickou praxi vykonává 32 let, ve třídě pro nadané žáky, kterou ve škole mají, vyučuje výtvarnou výchovu. Nadání je u žáků, kteří nastupují do třídy pro nadané děti diagnostikováno již před nástupem školní docházky, je to podmínka pro zařazení do takové třídy. Pozornost je takovým žákům věnována speciální, protože jsou to žáci se specifickými potřebami. Metody a formy jsou použity takové, jaké praxe doporučuje a potvrzuje jako efektivní. Tyto pomůcky jsou pak používány i v rámci běžných tříd. Výhodou nadaných žáků ve škole je to, že učitel nevyhoří, je neustále konfrontován s náročnými žáky, kteří však dosahují pokroků, tedy učitelé poskytují pozitivní zpětnou vazbu v jeho úsilí. Ve třídě dochází k rozmanitým sociálním interakcím, problémy nepozorují. Je to práce náročná na přípravu i na výuku. Hodnocení probíhá známkami kombinovanými s pochvalami. Škola nabízí zájmové aktivity, např. šachy, Erin klub aj. Na práci s nadanými jsou učitelé ve škole proškolení neustále a intenzivně.

Pedagog č. 4

Pedagog během rozhovoru uvedl, že s nadanými žáky pracují ve škole jen učitelé. Jako učitel pracuje 27 let a nyní má ve třídě jednoho nadaného žáka. Nadání u něj bylo nejprve potvrzeno pedagogicko-psychologickou poradnou. Je mu věnován individuální přístup ve škole, podporující jeho nadání. Vyučování probíhá formou projektového vyučování, skupinového vyučování a ve dvojicích. K tomu jsou použity učebnice pro nadané děti, myšlenkové mapy, počítačové programy, encyklopedie a interaktivní tabule. Výhodou nadaného žáka v běžné třídě je, že je vyučování pestřejší, dochází k pozitivní motivaci spolužáků k lepším výkonům, občas přebírá roli učitele. Spolužáky je přijímán velmi dobře. Práce s nadanými je náročnější na přípravu, je ale zábavnější a učitele udržuje stále ve střehu. Žák je hodnocen známkami. Škola nabízí mimoškolní aktivity podporující talent a nadání, např. šachy, klub deskových her, soutěže. Na práci s nadanými byl učitel proškolen odborně, jako na práci se žáky se speciálními vzdělávacími potřebami.

Pedagog č. 5

Pedagog odpovídal na otázky s nelibostí, není rád, že má nadaného žáka ve třídě. S nadaným žákem pracují ve škole pouze učitelé. Jeho pedagogická praxe je 15 let. V současné době má ve třídě jednoho nadaného žáka. První, kdo nadání zjistil, byl třídní učitel před ním. Přístup volí ke všem žákům stejný. Na profilový předmět, v kterém vyniká, chodí žák do vyššího ročníku. Škola spolupracuje s hvězdárnou, využívá e-learning a metodické materiály. Učitel nevidí výhodu v tom, mít nadaného žáka v běžné třídě, přináší to potíže a problémy v sociální oblasti. Žáci zohledňují jeho mimořádné nadání a zároveň tolerují jeho obtíže v sociální adaptaci. Tato práce je časově náročná a to velmi, neboť kromě příprav zahrnuje taky navíc soutěže, olympiády, exkurze, projekty a jiné. Žák je hodnocen známkou, pochvalou. Mimoškolní aktivity zajišťují nadanému žákovi sami rodiče, přestože škola nabízí celou řadu kroužků, jako jsou čtenářské dílny, dramatický kroužek, šachy.

Pedagog č. 6

Pedagog se zmínil, že s nadanými dětmi pracuje výhradně třídní učitel ve své třídě. Jeho délka praxe je 30 let a nyní vzdělává nadaného žáka ve čtvrtém ročníku. Nadání si jako první všimla třídní učitelka ve druhé třídě, začala mu dávat složitější úkoly, aby jej vytížila a nadání následně potvrdila pedagogicko-psychologická poradna. Pozornost je mu věnována speciální, pracuje podle svých možností a schopností, jsou mu zadávány složitější úkoly, na některé předměty přechází do vyššího ročníku. Má hodiny intervence navíc, pracuje s třídním učitelem po vyučování. K práci používá především počítačové programy, speciální učebnice, interaktivní tabuli. Výhodou je, že učitel při práci v tak rozmanité třídě nezakrní, a je přínosem i pro spolužáky, dokáže jim vysvětlit učivo jinou formou, než učitel, bývá to i zábavné. Svými spolužáky je vnímán výtečně, mají ho rádi. Náročná je tato práce především v tom, že učitel neustále vyhledává nové metody a prostředky, jak s takovým dítětem pracovat a to mu zabere spoustu času. Hodnocení probíhá formou známek. Škola nabízí řadu zájmových aktivit. Učitel uvedl, že na práci s nadanými nebyl nijak odborně proškolen, ví jen to, co si sám nastudoval.

Pedagog č. 7

Pedagog uvedl, že s nadanými žáky pracuje ve škole učitel, pouze pokud je to nutné, tak i výchovný poradce. Učitel učí 31 let a současně má nadaného žáka v běžné třídě, jde o třetí ročník. Na to, že žák disponuje nadáním, přišli jeho rodiče a ti jej taky nechali vyšetřit v pedagogicko-psychologické poradně ještě před nástupem školní docházky. Žák v polovině prvního ročníku přešel do druhé třídy, neboť obstojně zvládal i těžší učivo. Je mu věnována speciální pozornost, jistě si to zaslouží. Škola se snaží o co největší rozvoj takového žáka, ráda by měla takových žáků více. Výuka je organizována docházkou do vyšších ročníků na některé předměty, speciálními úkoly, samostatnou prací. Používá k práci ve škole speciální pomůcky a logické hry, encyklopedie, interaktivní tabuli, počítačové programy, internet. Výhodou je, že žák s takovým talentem může vytáhnout celou třídu mnohem víc, než kdyby byly ve třídě jen děti průměrné. Celá třída je obrovsky motivovaná, včetně učitele. Spolužáky je přijímán s respektem, co všechno už se mu podařilo, jakých dosahuje výsledků na soutěžích a olympiádách. Práce s nadaným žákem je náročná, ale rozmanitá a pestrá. Škola používá k hodnocení klasifikační systém známek. Škola nabízí zájmové kroužky, nikoliv na rozvoj nadání. Učitel byl proškolen v rámci semináře.

Pedagog č. 8

Pedagog uvedl, že s nadaným žákem pracují učitelé školy. Praxi má v délce 28 let a má v současné době ve třídě žáka s nadáním. První, kdo nadání zjistil, byli rodiče, nadání potvrdila i pedagogicko-psychologická poradna. Pozornost nadaným je věnována stejná jako ostatním ve třídě. Žák pracuje samostatně, má speciální zadání úkolů, může si nosit vlastní sešity i pomůcky. Ve škole používá k práci počítač a internet, interaktivní tabuli a učebnice pro vyšší ročník. Výhodou takového žáka je motivace pro ostatní žáky. Ti jej přijímají bez problému. Tato práce je náročná časově na přípravu a hodnocení navíc. Používá se známkování. Škola nabízí šachový kroužek a matematický seminář. Učitel byl proškolen na kurzu.